

KRITIKAI LAPOK.

KIADJA

B A J Z A.

III. F Ü Z E T.

PEST, 1833.

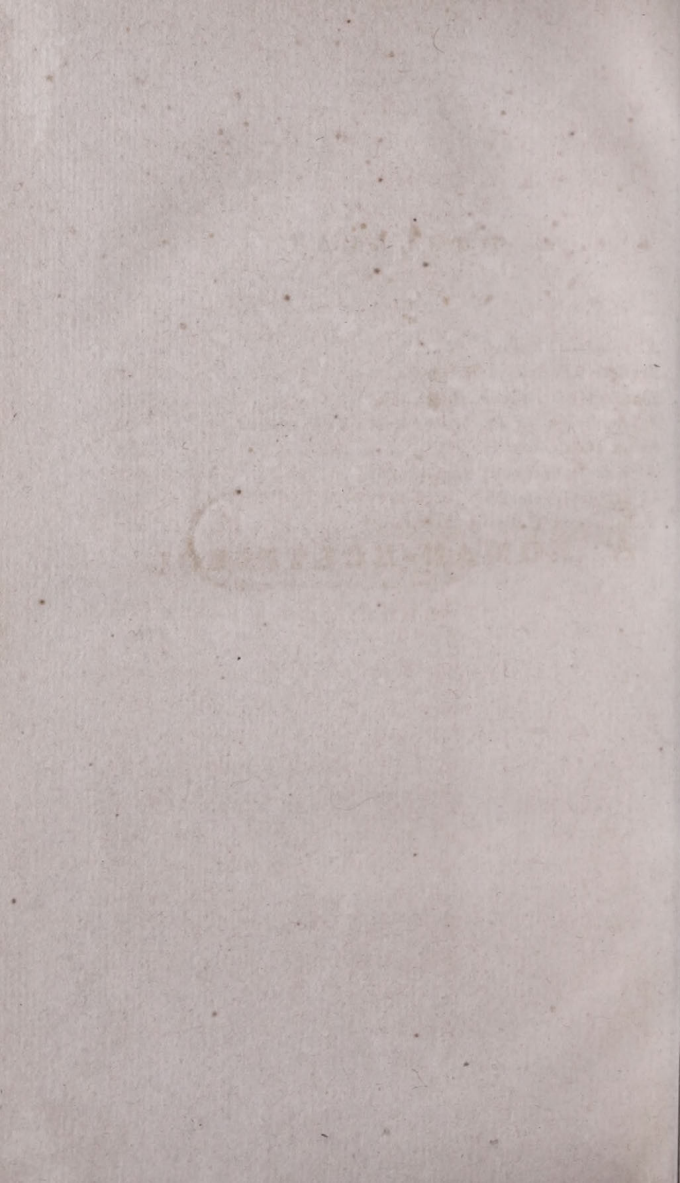
IFJABB KILIAN GYÖRGY KÖNYVÁROS'

TULAJDONA.

Megjelent augusztus' 28dikán 1833.
Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.

FOGLALAT.

A' román - költésről	5
Eredeti két magyar krónika	67
Elbeszélések, régék, legendák	75
Észrevételek az év 's tekéletes szókra	86
Szent történetek	99
A' művelt érzékeny társalkodás	107
Literaturai értesítő	121
Viszhangok Udvardy Jánoshoz	130

A' ROMÁN-KÖLTÉSROL.

TÖREDÉKEK.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

A' költés' földfeletti világában alig van tartomány, mellyet, mind széles terjedelme, mind sokalakúsága miatt, olly nehéz volna az aesthetikusnak megjárni 's megjárván belőle csalhatatlan tudósításokat hozni, mint a' románé. Innen van, hogy míg a' hősköltemény, drama, sőt a' lyra' aetheri hazájának is nagyobb részében olly gazdag, olly sok nemű fölfedezések tétettek a' theoretikusok által, hogy belőlök jókora könyvtárt lehetne egybe állítani, az alatt a' románok' tündér országa csaknem ismeretlenül maradt, mint valamelly végig lábolhatlan sivatag, mellyhez csak félve közelíte a' merészebb utazó is. Holott, ha meggondoljuk, mi sok jó és ártalmas termények szállítattak-át e' tartományból az olvasó világba, mi nagy számú kedvelőkre találtak ezek Richardson és Filding' korától fogva egész Vashington Irving és Cooper' idejéig, 's mint kellett szükségképen korokra és nemzetekre befolyással lenniök; nem tagadhatni, hogy a' román a' műphilosophusnak nagy

mértékben érdemelheti, sőt talán még nagyobbban, mint maga a' drama 's epos is, figyelmét.

Nálunk, mint némelly jelekből sejteni lehet, a' román-literatura most fog kezdődni 's olvasóinkra fogatosabb hatással munkálni; nem volna tehát szükségtelen az iránt értekezni, mit kellene az olvasónak egy román-költőtől józan alapok szerint kívánnia, 's viszont mit a' román-költőnek teljesítenie, hogy célját 's magasabb rendeltetését el ne tévessze.

Figyelemre méltóbbat a' jelen tárgyról, a' mennyire tudom, Eberhard, Herder, Jean Paul és Meisner írtanak, de nagyobb részint futólag csak 's mellékesen, 's a' tárgy még mindig mélyebb 's alaposabb vizsgálatot vár. *) A' mit itt az olvasó tőlem veszen, részint saját eszméletimnek, részint az idézett írók' studiumának gyümölcsei; mert az utóbbkoriaknak elődeik' találmányait figyelem nélkül hagyni vétkes önhittség 's ártalmára van minden előhaladásnak. Az utóivadék előidők' töredékeiből rakja-fel nagysága falait 's azon mű-philosophus, ki az egyszer jól mondott helyett mást mond, csak

*) Blankenburg' munkája a' románról kevés figyelmet érdemel.

azért hogy új 's eredeti legyen, nem a' művészetet szereti, hanem saját csillogását.

Észrevételeim, mellyeket itt töredékesen elszórok, csak vázolataul szolgáljanak a' román egy ne talán valaki által később készítendő theoriájának: kimerítő értekezés gyanánt nem akarom őket tekintetni, mert a' pálya, mellyet egy nagy egész' alkotására meg kellett volna járnom, sokkal rögebb és töretlenebb hogysem parányi erőm megbirhatná. Szándékom az volt, hogy egy valamire közöttünk is születendő román-költő e' töredékekben egykét hasznos intést találjon. Majd jön egy későbbi theoretikus, — reménylem 's őszintén ohajtom — ki általam ösztönt és buzdulatot kapva, e' tökéletlen próbát alaposabb 's mélyebb vizsgálatai által feledékbe süllyesztendi.

I.

Elbeszélésnek, vagy beszélynek nevezetik általában minden elmúlt 's végbement esetnek másokkal közlése. Különbözik a' leirástól, mert benne az eset mint valósággal elmúlt közöltetik, a' leírásban ellenben az elmúlt, végbement, vagy távol lévő tárgy is jelenné tétetik.

Minden beszély költői vagy historiai, a' szerint, miképen költött vagy valósággal megtörtént dolgokat tárgyz. Célja mindkettőnek többféle lehet. Közleni t. i. valamely esetet másokkal többféle okokból szoktunk: vagy azért, mert még mások által épen nem, vagy mert nem eléggé környülményesen, tudatnak; vagy azért, mert elfelejtettek 's emlékezetbe hozatalok hasznos, szükséges, ész- vagy szívképző. A' költő például — mert erre fordítjuk itt főképen figyelmünket — valamely igazságot képben állít-elő, hogy olvasói emlékezetébe nyomja, mint a' mesék 's parabolákban 'stb.; vagy pedig, lelkünket magas érzel-

mekkel, nagy gondolatokkal eltöltvén, a' mindennapiság' szűk köréből kiemelve nemesít, mint a' hőskölteményben; vagy valamelly religioi tanulságra vezet, mint a' legendában; vagy végtére az emberiség' karakterével, az életnek egyes scénaival ismertet-meg, mint a' román 's novellában. Azon elbeszélés, mellynek semmi más célja nincs, mint az olvasónak időtöltést szerzeni, méltán kárhoztatik, mert benne az eszköz czéllá van fordítva.

Beszélyben, legyen az költői bár vagy historiai, múlhatlanúl megkivántatik a' valóság. A' historiai beszélyben, tudniillik, hogy a' mi elmondatik úgy történt legyen; a' költőiben, hogy úgy történhetett legyen a' való életben, miként elmondatik. E' valóság a' művészi gyönyörnek éltető eleme; nélküle a' poesis hazugsággá alacsonyodván nem képes művészi áltatást (illusio) gerjeszteni.

A' beszélynek általában három fő része van: a' történet' eredete, bonyolodása 's kifejlése. A' történet' eredetét azon okok' öszvesége teszi, mellyek szülői 's támasztói voltak a' következett történetnek. Ezeknek előszámlálása, a' mennyire lehet, rövid 's összevont legyen, hogy annál több

hely maradjon 's annál sebesebben lehessen általmenni a' sajátképeni történetre. A' történet' eredete többnyire a' beszély' kezdetén adatik-elő; a' mi azonban nem elmúlhatlanúl szükséges. Ki az olvasó' figyelmét azonnal tárgyára akarja függeszteni, legjobban teszi, ha őt a' történet' közepébe valamelly érdekes jelenethez ragadja, mint például Scott Walter Talisman nevű románjának, 's Goethe Meister Vilhelm-jének kezdetén. Illy esetben a' történet' eredete később adatik-elő. Erre nézve örök szabályúl lehet ajánlani minden beszély-írónak ezt: minél később adatik-elő a' történet' eredete, annál rövidebben mondassék-el, hogy általa a' mese' folyama, melly annál sebesebb minél inkább közeledik végéhez, ne akadályoztassék, 's az olvasóban unalmat ne támasszon. Azon sorozat, melly szerint a' történet előadatik, rendnek szokott neveztetni, melly kétféle: természetes és művészi. Természetes az, midőn az esetek, jelenések, azon renddel adatnak-elő a' mint egymás után végbementek; művészi, midőn a' költő őket úgy alkalmaztatá, miként tárgyához jobbnak vélte.

A' bonyolodás (szövedék, csomó) azon nehézségek 's akadályok' öszvesége, mellyek a' történet' kifejlését tartóztatják. Minden történetnek a' bonyolodás kölcsönöz saját-képen érdeket, 's nélküle a' legszebb előadás is unalmassá válhatik. Voss' Luisája minden szépségei mellett is, már közepe' táján unalommal tölti-el olvasóját, mert az egész költeményben alig van valami bonyolodás, melly a' lélekben érdekes várakozást gerjessen. Lessing a' maga száraz vizsgálódásait is érdekesekké tudá tenni a' bonyolodás' varázsereje által. A' historiai előadásokban a' bonyolodás gyakran magában a' történet' folyamában rejtezik, különben pedig pragmaticai fejtegetések által lehet okok' és következmények' fonalaiból szőni. A' költőnek azonban magának kell a' csomót megkötnie 's ezt még ott is, hol tárgya historiai, mert a' prosai természet nem, vagy legalább ritkán hoz magában olly bonyolodást, melly a' művészet' kívánságainak megfeleljen, de nagy becsű elemeket ennek alkotására gyakran. Innen a' historiai költeményekben az ideális személyek. Schiller' Don Carlosában a' képzelet szülte Marquis Posa centruma az egész dramai nagy szövedéknek. Az asszony, vagy inkább ennek

éltető eleme a' szerelem, legtöbb bonyolodásnak szokott forrása lenni a' költőknél, mert ez indulat az emberi kebelben leghatalmasabb, sőt mindenható; 's általa a' rendkívüli dolgokat is legtöbb valószínűséggel lehet motiválni. — Szükséges, hogy a' bonyolodás természetes, világos és valószínű legyen, különben a' belőle következett történeti változások nem nyernek hihetőséget 's szétfoszlik az egész művészi áttatás. Az akadályoknak vagy a' körülményekből, vagy a' mi még jobb, a' karakterekből kell előtámadniok 's kezdettől végig szükséges haladásban lenniök, hogy a' figyelmet feszülésben tartsák. Elősegélik a' bonyolodást az episodok is, az az olly történeti töredékek, mellyek ugyan a' fő történethez szükségképen nem tartoznak, de vele mégis belső egybefüggésben vannak. A' csomónak rendszerint a' történet' közepén van helye, de nem szükségképen; ismerek műveket, hol mindjárt elején.

A' kifejlet, vagy feloldás, a' történet' kimenetelét adja-elő 's felvilágosítja, ha a' csomóban előgördített akadályok elhárultak e, vagy pedig a' történet' hőse áldozatok leve. A' kifejletnek szükségképen a' történet' végén kell állania, mert a' mi

még utána következnek, annak már nem lehetne többé érdeke. Ez olly szükséges része minden elbeszélésnek, hogy nélküle semmit bevégezettnek tekinteni nem lehet. A' jó kifejlet' múlhatlan föltételei közé tartozik: 1) a' természetesség; az az, hogy ne vak eset hozza-elő, hanem a' természet' örök rende szerint okok és következmények' lánczolatán gombolyodjék-le. Természetfeletti lények által ketté vágni a' csomót mindig hibás, talán a' legendában 's tündérregében (Märchen), mellyek legtávolabb állnak a' való világtól, volna leginkább megengedhető. 2) teljes és kielégítő legyen; az az, általa a' csomó ne csak részben, hanem egészen feloldassék, hogy utána semmi léteges (essentialis) rész felől se legyen többé kétség. Továbbad, a' csomó' feloldása ne bántson erkölcsi vagy természettörvényt, vagy ezekben alapult szokást. Goethe' Stellájában az egy férjű két nő, kik a' csomót feloldják, nem csak törvényben alapult szokás, hanem psychologia ellen is vannak. 3) legyen nem várt és meglepő, az az ollyan, mellyet ha gyanítani lehetne is, tudni világosan ne lehessen. 4) adassék-elő alkalmas időben; ne előbb mint figyelmünket egészen magára vonhatta,

de ne is később; az az, ne tartsa figyelmünket sokáig magára feszítve, mert akkor fáraszt.

E' három fő részére nézve a' beszélynek még a' következő jegyzéseket általában:

Ügyekezzenek a' költő, hogy, kivált elbeszélése' elején, hol leginkább lehet kicsapongania, semmi nevezeteseb jelenés, vagy történet ne álljon jövődő bonyolodások' magva vagy bimbója nélkül, 's ügyekezzenek kerülni a' mennyire lehet, olly dolgok' felhordását, mellynek szüksége csak a' jövődőkben igazoltatik, a' jelenben pedig ok nélkül áll; mert az olvasó' figyelmét a' jelen szokta leghatalmasban elfoglalni. A' jövődő kétes és bizonytalan, 's a' mi csak benne fog még később motiváltatni, annak a' jelenben okát emberi elme nem láthatja.

A' csomónak szövevényesebb bonyolítására használtathatnak bár mennyi új személyek, sőt még földfeletti lények is, vagy mint az aesthetikusok nevezik, machinák; de végképi feloldása csak régi ismert személyekre bizassék, különben a' csomót nem belső szükség oldja-fel, hanem külső vak eset, az az a' költő önkénye vágja ketté. „Az első szakaszban legyen a' bárd megköszörülve, mond Jean Paul, melly az

utósóban a' csomót szétmetszi.“ Olly személyt, vagy eszközt használni a' csomó feloldására, melly csak akkor lép-fel midőn azt fel kell oldani 's előbb nem ismeretett, annyi, mint mennykő-ütéssel végzeni-ki a' tragoedia' hőset. — Legszebben foly a' csomó feloldatása egy rég ismert személy' karakteréből, mert az illy feloldás legtöbb belső szükségét fejt-ki előttünk.

A' csomó' bonyolításához jobb akaratot használni, mint esetet; mert amaz ész szülte okokban alapodik 's több belső szükséget hoz magával: azonban az esetek' használatása sem tiltatik.

Minden szélességet és kicsapongást, mellyet magoknak kivált a' román-költők olly gyakorta engednek, minden hosszabb philosophiai elmélkedéseket jobban tűr az olvasó az beszély' elején mint végén, hol az érdek' minden sugárainak egyetlenegy lángpontra kell gyűlniök, hogy hassanak. Scott Walter' románjainak eleje csapong, közepe célra siet, vége rohan.

Mi az elbeszélések' tárgyát illeti, az érdekessé tétethetik az által, ha a' történetben olly karakterek állítatnak-fel, melyek különös tulajdonaiknál fogva a' mindennapi emberekéitől távoznak; ha a' sze-

mélyek nehéz, ritka helyzetbe tétetnek; 's általában a' legegyszerűbb tárgy is érdeket nyer, ha benne egymást váltogatják 's követik a' természetes ugyan, de még is szokatlan 's nem mindig látott jelenések.

Az elbeszélő költéshez rendszerint a' következő költemények számíthatnak: allegoria, mese, parabola, legenda, románcz idyll, monda (Sage), tündérrege (Märchen), hősköltemény, román, novella, vagy szorosb értelemben vett beszély. Az előszámláltaknak mindenike lehet komikai, satirai, humoristikai vagy a' sajátképen úgy nevezett komoly szellemben tartva. Mi ez utósót azért vettük itt főkép figyelembe, mert ennek theoriája alapúl szolgál amazokéinak is; csupán specialitásokban hajlanak el egymástól, mellyeket kijelelni annak leszzen tiszte, ki a' komikai, satirai, humoristikai elbeszélésekre fogja függeszteni fő figyelmét.

II.

Első kérdés, mellyet mind támasztani mind fejtegetni szükség annak, ki a' román-költés' theoriájában biztosabban, az az alapokból, kíván indulni, ez: Micsoda neméhez tartozik a' román a' költői művészetnek? Mert hogy az a' költői művészetnek egy jeles része, senki sem fogja kétségbe vehetni, ki egy Meister Vilhelmet vagy Kenilworthot olvasa 's ama' régi aristotelesi definitiót — melly a' sok tökéletlen közt talán még mindig legjobb — általgondolá. Románban a' költő történeteket ad-elő mint bevégzett 's elmúltakat, következőleg az a' poesis' elbeszélő neméhez tartozik 's rokonságban áll — miként érintők — az idyll, románcz, mesével... 's, a' mit leginkább kell említeni, a' hőskölteménnyel. Az elválasztó pontok azonban, valamint egyéb nemei között a' költésnek, úgy itt sincsenek minden kétségen túl téve, mert a' románnak is lehetnek, sőt vannak osztályai, mellyek olly közel fekszenek más tartomány' vidékeihez,

hogy csaknem egybe olvadnak vele 's határait élesen elkülönöztetni felette nehéz. A' levelekben írt román, például, kicsapong a' drama' birodalmába, elannyira, hogy ha az elbeszélő költésnek némelly főbb törvényei alá nem látnók vetve, hajlandók volnánk a' dramai koronához kapcsolni. *)

Mind e' hasonlatokat 's összeolvadásokat azonban, melyeket a' román és drama sőt a' román és lyra között tapasztalunk, könnyebb már csak a' külső formák' segéde által is elkülönöztetni — hogy ne említsem a' belsőket — a' legnagyobb nehézség ott gördül előnkbe, midőn a' román és hősköltemény között akarjuk az elválasztó vonalt

*) Engedelmet e' vakmerő, improprius beszédért 's engedelmet mind azokért, melyek e' vizsgálatok' folytában többször elhintve lehetnek. Tudjuk, hogy effélék bizonyos embereknek nem tetszenek; de bizonyos embereknek nem tetszeni még nem nagy szerencsétlenség. Herder és a' két Schlegel, Jean Paul és Tieck 's a' Muzáron' egyik sok érdemű 's minden jóktól tisztelt szerkesztetője, didaktikai írásaikban is igen szeretik az improprius, virágokkal, képekkel hímzett beszédet 's mi inkább akarunk e' jelesekkel poetai mámorban szédelőgőknek kiáltatni, mint bizonyos emberekkel józanon maradni. Különben is poesisról poetailag beszélni nem mindig hiba, sőt néha egyedül csak így lehet alkalmasan. A' rossz didaktikai nyelvű Jean Paulnak egyetlenegy ívén több magvai vannak elhintve a' poesis' philosophiájának, mint más nem épen középszerűek' vastag köteteiben.

feltalálni. A' hősköltemény és román t. 1. mindkettő nagyobb terjedelmű költemény, mindkettő elmúlt 's bevégzett történetekkel foglalatoskodik; valamint az egyikben úgy a' másikban is többnyire a' költő beszéli a' történetet 's tb. miben különböznek tehát egymástól? Ezt lehet és kell méltán kérdeni, mert valamíg az elválasztó jegyek meg nem határozatnak, lehetetlen, hogy egyik' theoriája a' másikkal öszve ne kevertessék, 's az egész regélő költés' körében homály és zavar ne legyen.

Ha valaki az előttünk fekvő kérdésre hosszas tétovázás nélkül azt felelné, hogy a' két költemény' elválasztó bélyege a' versi és prosai alakban van; az az, hogy az epos versben, a' román pedig prosában iratik, úgy hiszem felelete igen alapos volna, csakhogz ezzel egyedül a' műbaratot fogná kielégíteni, nem a' mű-philosophust is. A' mű-philosophus nem fogna ezen feleletnél megállapodni, hanem azon kérdést támasztaná, ha az eposnak versben 's a' románnak prosában iratnia elmúlhatlanul szükség e, vagy egyedül a' költő kényétől függ? 'S e' kérdést tennie annál inkább lehetne, mint hogy a' historia literaria mutat hőskölteményeket prosában, mint például Fenelon'

Telemachja 's viszont románokat versben, mellyekre nem kell külföldre mennünk példaért, mert nyelvünkön van írva a' sokat forgatott és csodált Peleskei notárius, vagy Rontó Pál' historiája. Ime tehát a' kérdés, mellynek eldöntésétől függnek mind a' hősköltemény' mind pedig a' román' theoriájának fő és alapelvei, 's mellyre kell hogy figyelmünket függesszük.

III.

A' költői művészetnek általában történet, cselekvény, 's érzelmek tárgyai. Érzelmeket zeng a' lyrai, történeteket beszél 's ábrázol az eposi, cselekvényeket fejt - ki a' dramai költő. Az első esetben, úgy mint a' második 's harmadikban, nem mond egyebet mint a' mi emberben 's ember körül van, következőleg mi az emberiséggel érintésbe jó vagy jöhet, 's a' valódi poesis szélesb értelemben nem egyéb mint az emberiség' ideálba emelt képe. Minthogy pedig az epos — miként az újabb aesthetikusok jól vették észre — történetet ábrázol, melly a' mult korból fejlik - ki, a' drama cselekvényt sző, melly a' jövődő felé terjeszkedik, a' lyra pedig érzelmet zeng, 'melly magát a' jelenlét' szűk korlátai közé zárja; következik, hogy a' költés' minden nemeinek saját kora van, és saját korának mezein terjeszti szemünk elébe varázs szőnyegét. A' lyrai költő akkor él és mozog saját világa' levegőjében, midőn jelen érzelmeit zengi, mihelyt a' mult-

koriakat beszéli vagy ábrázolni ügyekszik, kicsapong határaiból 's műve szükségképen elveszti azon hatást, melyet a' valódi lyrai költeménynek gerjesztenie kell. Az epos, ha az előttünk bonyolított csomót előttünk is fejtí - ki, drámaivá leszen; a' drama pedig, melly csupán mult dolgok' bonyolódásával 's kifejtésével mint elmúltakkal foglalatoskodnék, megszűnne drama lenni. Ezek szerint tehát az eposnak a' jelen 's jövőendő nem korai, ő miként Clio, az emlékek' komoly istenéje, a' történetek' folyamának végén áll meg, vagy pedig utókorából tekint vissza a' lefolyt századokra 's felemelve a' feledés' kárpitját az emberiség' történetit a' maga időszakaszaiban tükrözi előnkbe. 'S íme a' rokonság, melly a' poesis és historia között a' legrégibb korokban feltűnik. Az eposi költemény eredetileg, a' mint Homérnál megjelenik, a' historia' töredéke, mellyben az emberiség' képe a' maga időszakában ábrázoltatik vissza, 's a' görögnép' első historiája Homer' eposai valának. Epos és historia tehát bizonyos tekintetben még máig is rokonok egymással; a' régi világban pedig annyira azok voltak, hogy maga Thukidides is a' peloponesusi történeteket írván, bizonyos költői színben jelenik - meg.

De midőn mi e' helyt az epos 's historia' rokonságát emlékezetbe hozzuk, szükség — habár kitérésnek fog is tekintetni — érintenünk a' költő és történetíró' különböző czéljait, a' mint azok későbbben mind inkább és inkább kifejlettek 's a' kettőre nézve különböző kötelességeket támasztottak, mellyek egyiket a' másiktól szorosan elkülönöztetik. Midőn a' költő által az emberiség' képe ábrázoltatik vissza, ezen ábrázolás koránsem úgy történik, hogy benne valamelly nép vagy időszakasz' tulajdonképeni története adatnék, hanem a' költő teremtoi hatalmánál fogva mintegy az emberiség fölé helyezi magát 's felmutatja azon ideált, mellyet e' vagy ama' nép, vagy időszakakasz a' maga historiai életében elérni törekedett ugyan, de el nem ért, hanem megette hátra maradt. Még akkor is, midőn a' költő tiszta történeti tárgyat veszen költeménye alapjáúl, nem kívánunk tőle historiai, az az oklevelekkel bebizonyítható igazságot. Költőnél a' historiai factum mindig mellékdolog, így tanít a' Hamburgi dramaturgia, 's nem kell feledni, hogy ha van prosai, az az testi szemekkel látható természet, van egy más is, a' művészi t. i. 's hogy historiai igazság 's poetai igazság között nagy a' különség. Historicustól,

mint felebb érintők, azt kívánjuk, hogy a' mit beszél valósággal megtörtént legyen 's épen úgy miként beszéli; költőtől ellenben azt, hogy az általa költött történet, ha egykor valósággá leendene, hasonló környülmények között ne történhessék - meg egyébként, mint a' hogyan ő előadta. Így van ez még magokkal a' személyekkel is, midőn őket a' költő a' historiából veszi. Goethe' szomorújátékában, például, Oranien, Egmont és Alba' karaktereiben olly vonásokat vehetsz észre, millyenekkel őket a' történetíró Schiller elődbe állítá: de azért ezen goethei Egmont, Oranien és Alba prosailag hív 's való historiai alakok e? Épen nem vélném. A' költő őket a' szerint alkalmazá, mint céljai kívánták. Mind a' három személy ideálja és képviselője az emberi karakterek' három különböző nemeinek. Egmont a' maga érdemében, polgári 's hadi fényeiben bizakodó, 's ezért önérzettel teljes, gond és aggodalom nélkül csapongó; Oranien a' sokat gondolkodó, mindent mélyen fontolgató, a' legbonyoltabb szövevényeken keresztüllátó 's ezen okból felette óvakodó embereknek; Alba végtére a' lelki és hadi erejét érző fejedelmi' kegyencz' 's mindenható minister' repraesentansai 'stb. Következik,

hogy a' költőnek nem az embert és individuumot, hanem az individuumban az emberiség' képét, a' korok és népek' vonásaiban az emberi tetteket, törekedéseket kell viszatűkröznie, hogy azoknak gyökerei a' valóságban alapuljanak, az az, a' természet's örök rend' logikai törvényei mellett lehetőek legyenek. Azon kérdéseknek tehát, ha ez vagy amaz drama, román valósággal megtörtént e? szükségképen bántania kell az értő művészt, kinek sokkal philosophicusabb céljai vannak, mint a' prosai valóság's testi világ' hű másolata. Innen lehet megbírálni mennyit nyom az a' sokszor idézett's kiáltozott félig igaz aesthetikai evangelium, hogy a' művészségnek a' természetet kell utánaznia.

Ha az imént kimondott principium — hogy t. i. a' költés általában, különösen pedig az eposi az emberiség' történeti időszakaszainak idealizáló tűkre — bizonyos és megáll (a' mit reménylek) szükség, hogy az emberiség' történeteire függesszük szemeinket. Végig futván elménkben a' historia' emlékeit, Mostól kezdve a' legújabb korokig, észre kellett vennünk, hogy a' nemzetek' valamint egyes emberek' életében időszakaszokat lehet megkülönböztetni. Gyermekkorból fej-

lik - ki ifjúságok , ifjúságokból a' férfikor 's ebből az öregség' hanyatlása. Mind a' négy kora ezen physikai vagy prosai világnak saját színnel, szellemmel és charaktervonásokkal bir, mellyek magokat idealizáltan tükrözik vissza a' szellemi, máskép költői világban. *)

A' gyermekkor' ártatlansága a' jelenlét' örömein andalog, szemei előtt minden paradicsomi szépségben virúl, mindenütt szerencsét és boldogságot sejt; veszélyt nem retteg, mert nem ismer; gond nélkül enyeleg 's játszik hajborzasztó mélység felett 's fenéktelen örvény' szélén; képzeletét tündér álmok, arany remények lebedesik környűl. Ereje még gyenge és tehetlen a' cselekvésre 's a' jövőendő kor' tettei sejdelmekben szűnyadnak benne. 'S ime ezen kornak képeivel hímezi fátyolát a' néprege és idyll 's benne találjuk visszatűkrözve az arkadiai pásztorvirányt 's a' gyermekképzelmek' tündér regéit.

A' gyermekkor után következik 's belőle fejtí - ki magát a' cselekvények' időszak

*) A' hősköltemény 's román' természetét az emberiség' időszakaszaiból magyarázni legelőször Eberhard kezdette; utána Meisner az egész eposi költést ennek vezérnyomán fejtegeté.

az ifjúság. Keblében a' tettekre törekedés, lángja küzd és forr's vív ön magával. Nyugtalan ohajtások támadnak - felhevült képzeletei előtt. Érzeni kezdi ereje' hatalmát; a' cél, mellyet kívívnia kell, világosabb lön előtte. Korlátot és lehetetlenséget nem ismer; kezd és mer több érzelemmel mint ésszel, több szerte áradozó, mint célra irányzott erővel. A' különös, csodás. rendkívüli báj-erővel vonják magokhoz; szóval, feltűnik a' kalandok' időszaka a' h ő s k o r, mellyet tettek jelelnek-ki inkább, mint megállapodott karakter. Harczok támadnak minden léptén és nyomán a' lelkesült ifjúnak, a' szellemek és csodák' országa a' maga egész varázsfényében felnyílik, a' gyermekálmak egy nagy, egy szép teljesülést érnek, 's zengi Calliope a' fél-istenek 's hősek' tetteit. A' hősköltemények tehát itt veszik eredetöket a' tettek' időszakaszában 's hol az epikus költő nemzetének történeteiben illy időszakaszra vissza nem tekinthet, vagy visszatekintvén nemzete' ifjukurát tettekkel gazdagon megjelelve nem látja, ott a' hőskölteménynek virágai hervatag-színben virulhatnak csak, terméketlen parlag mezőkről. E' szerint a' hősköltemény' természetét saját korából lehet legalaposban megfejteni. A' költő benne csodák' országá-

ba emelkedik 's machinákat állít-fel; történeteiben több gazdagság van, több kalandos és rendkívüli, mint más nemű költeményekben; a' karaktereket tettekben tünteti ki, pszichologiai fejlődés nélkül. Nem annyira az élet — az az: az emberiség' fokonyként fejlődő műveltsége — hanem inkább a' hatás 's az ezekből folyt következmény tartoznak körébe. A' fennség múlhatlanul szükséges postulatum benne 's az a' Horátz által úgymondott os magna sonaturum; mert korának egyik szembeszökő vonása a' felmagasított (exaltált) képzelet és érzés. Mint-hogy pedig ezeknek visszatükrözésére nyelv 's előadás fő befolyással munkálnak, nem nehéz általlátni miért kell a' hőskölteménynek fellengő képekben és hasonlatokban gazdag, merész epithetonokkal bővelkedő nyelven, az az: egy magasabban mint a' melyet prosaisták elérhetnek, íratnia, 's miért olly természetlen és bántó a' prosában írt hősköltemény, mint az említett feneloni 's tb. E' tekintetetek szerint leszen a' hősköltemény idealis tükre ez vagy amaz nép' ifju, az az hőskorának 's így foghat benne megjeleni az emberiség a' maga életteli, hatalmas cselekvőségében, a' maga nagy törekedéseiben.

A' mondottakból, úgy hiszem, könnyű leszen megfejteti, miért vala szerencsétlen gondolat egy Borussiaist írni, mellynek hőse Nagy Fridrik poroszkirály; miért nem lehet a' voltairei Henriadnak szerencséje, miért maradtak az olly geniusok, mint Milton és Klopstock, popularitas nélkül; az alatt, hogy az olasz a' maga Tassoját ismeri és imádja. Az első k t. i. nem a' nemzeti ifjkor' zajos és már a' távolság által idealis színt nyert időszakából vették tárgyakat, az utósok pedig olly világot ábrázoltak, melly túl és felül áll az emberiségén 's emberiség' történeteinek 's benne sem nép, sem időszakasz a' maga idealis képét visszatükrözve fel nem találhatja. „Az eposi Musának, mond Jean Paul, egy széles historiai világban kell megállapodnia, hogy rajta a' maga idealis, az az poetai világát alkothassa.“ Mély és igen fontos intés, mellyet a' hősköltemény' írójának ha talán betű szerint követnie nem is, legalább figyelemben tartania szükség. Homérnál még az istenek is emberi arcban és természettel jelennek meg; Homérnál, qui nil molitur inepte.

A' hőskölteménynek tehát, miként mondatott, a' nemzet küzdő, zajokkal teljes és tettekben gazdag fiatal korában nyílik fel

világa. Ezen kor után általmegy az ember, vagy nép, a' maga harmadik és negyedik időszakára, mellyeket azért lehet e' helyt egybekapcsolnunk, minthogy mindkettőt csend és nyugalom bélyegzi 's mindkettő csak nem hasonló charaktervonásokkal bir. — Az ifjuság' háborgó szélvészei elzúgtak, a' szenvedély' hullámai elcsillapodtak, egy nyugalmas kék látkör és ég mosolyog - le az emberiség' kiküzdött boldog napjaira. A' megszerzett vagyon bátorságban van; a' viszonyok ismeretnek; mindenki saját meghatározott körrel bir, mellyben háborítlan el és mozog. Az ész győzedelmet vön a' phantasián 's a' lelki érettségnek nyugalma beállott. A' védszellemek elvégezve munkájokat visszatértek aetheri hazájokba 's az embert saját erejére 's okosságára bízva hátra hagyák a' harczoktól megtisztult mezőn. A' képzelet' varázsfátyola lehullt 's minden a' mi hajdan tündér színben mosolyga, a' maga földi való alakjában jelenik - meg; az emberiség bizonyos meghatározott charaktert nyer; a' poesis közelebb lép az élethez és philosophiájához, fölkeresi az embert a' maga házi körében, egyes személy' viszonyaival foglalatoskodik, tetteket és történeteket festget, mellyeknek egy nemzetségre vagy ház-

népre volt befolyása 's ezen egyes személyek' karaktereiből tükrözi vissza az apa és fiu, úr és szolga, barátok 's szerelmesek' ideális alakjait. 'S íme az időszak, mellyet a' költőnek a' románban idealizálnia kell.

Valamint az epos a' leendő emberiség' képét ábrázolja, úgy a' román a' meglett 's érelemre jutott emberiségét a' maga okaival 's következményeivel. Benne nem többé egy nagy közönséges története az emberiségnek, hanem az emberi character 's emberi természet maga ábrázoltatik; 's bizonyos tekintetben mondani lehetne, hogy az epos költői historiája az emberiség' ez vagy amaz történetének, a' román pedig költői historiája (töredékben) magának az emberiségnek.

Románokban igen óva kell a' csodás lényeket használni; az az, mélyen kell minden machinának a' hagyományban 's néphiedelemben gyökereztetnie, mert a' megért emberiség kevesebb csodákat hiszen, mint a' gyermek vagy ifju korban élő. Goethe' románjaiból az úgy nevezett machinák csaknem egészen száműzve vannak; Scott Walter pedig csak azon műveiben használta őket, mellyek a' nép' száján forgó 's így a' nép' hidelmében gyökerült regéken épültek, mint például a' Klastrom című románban. Vala-

mint a' kor, mellynek e' költemény képviselője, a' költői ábrándokon túl van 's nyugalmat 's érettséget mutat, úgy a' román is e' színt és karaktert viseli magán, mellyeket kétségkívül a' nyugalmas előadás 's világos nyelv fogják vissza adhatni. Ezen okból a' románnak egy csendesén haladó prosában kell íratnia, olly prosában, melly ne rohanjon mint a' magával rogado Vág, hanem zaj nélkül ömledezzen mint szélesendkor a' Duna. A' beszédfolyam szép vidékek között mehet ugyan, de ne tavaszi réteken 's partjait csak itt ott himezzék költői képek és hasonlatok' virágai. Az előadás némellykor didakticaivá is lehet, mert a' román' korának bélyege a' szemlélődés; kicsaponghat a' reflexiók' országa felé is, miként ezeket a' valódi román' teremője Goethe' munkáiban láthatni.

Az eddig mondottak' kivonata röviden 's kevés szóval ez: A' hősköltemény széles értelemben egy szép álma és sejtése a' leendőnek, a' román pedig a' valónak, mellyek a' multból túlköröződnek vissza. Amaz olyan mint az ifjúkor 's annak sejtései, mellyek rendszerint szebb jövődőt ígérnek, mint a' mi valósággal teljesedni fog; ez mint a' férfikor, melly előtt a' valóság 's élet'

könyve nyitva áll, mellyben eszköz és cél, ébrenlét 's álom, éles vonásokkal vannak megkülönböztetve. A' hősköltemény a' hősiség' nagy tettei, a' csodák és szellemek' befolyása, a' nemzeti érdekű történet, az exaltált nyelv 's előadás által, a' fennség' érzelmét ébreszti-fel bennünk; a' román pszichologiai igazságú karakterei, életfestése által az emberi lélekkel ismertet-meg. A' hősköltemény a' fennség' ideája, a' román a' karakterfestés' ideája nélkül nem képzelhető.

Igy válik-el e' két költemény egymástól a' maga különböző céljaiban 's így lehet meghatározni félreértés nélkül 's okokra állapodva, hogy a' kettőnek külsőleg elválasztó jegyei a' prosai 's versi előadás, belsőleg pedig a' karakter 's életábrázolat egyfelől, 's a' nemzeti érdekű történet 's a' fennség ideája másfelől.

IV.

Nincs a' költés' nemei között egy is, mellynek olly szerfeletti mind kárhoztatói, mind magasztalói volnának, mint a' román-nak. Meddig egyik rész azt a' költés' minden nemei fölébe emeli, az alatt a' más nem tekint benne egyebet, mint érzés 's erkölcsrontó valamit, méltót arra, hogy tűz által emésztessék - meg valahol csak találtatik. Mind ama' mind e' résznek csak félig van igaza, egészben egynek sincs.

Ha a' román alatt olly művet kell érteni, mellynek czélja egyedül időtöltés, melly semmi lelki táplálékot nem nyújt; hanem csak azért készült, hogy szívünket érzelgésre szoktassa, képzelminket emberi képekkel töltse - be, mellyekben sem természet, sem valódi emberiség nem találtatik; történetekkel gyönyörködtessen, mellyeknek sem tudományi, sem művészi, sem semmi életbeli alapjok nincs, 's csupán azért koholtattak, hogy néhány órai mulatságot szerezvén végkép elfeledtessenek; akkor igen is

méltó a' panasz a' románok ellen. Mert valljon a' német érzelgést minek lehet köszönni, ha e' románok által támadt 's lassanként elragadott lelki bujálkodásnak nem? Minek azt az ideg - gyengülést mind a' lelki, mind a' testi világban, mellyben a' közelebb lefolyt századnak néhány tizedeiben szomszédaink sínlettek 's mellynek még máig is hordozzák jeleit? Bizonyára e' betegség' elterjesztésének vétkétől a' Müllerek, Cramek, Lafontaine' nagy serege, sőt még maga Wieland is, ki nem menthető; 's az illyetén művek ellen, mint erkölcs- 's általában minden szépnek és nagyoknak, mit a' természet a' lélekbe letett, elrontó, mételyes ragadványai ellen, négyfalközt és nyilván kikelni szoros kötelesség; nálunk magyaroknál pedig annál inkább az, minthogy legújabb korunk is mutat írókat, kik a' mellett hogy többnyire szerencsétlen fordításaik által nyelvünknek sem használnak, a' német földnek ezen veszedelmes termékeit — mellyek már honjokban is feledékbe süllyedeznek — köztünk újra életre és divatba hozni ügyekeznek. Nincs e valljon a' német román-literaturában fordításra méltóbb műv mint Kotzebü' Leontinája, mint a' lafontainei Különcz 's egyebek, mellyekkel köny-

veink' legújabb jelentései harsognak, 's literaturánkat némellyek elárasztani ügyekeznek? Már eddig is sok, igen sok ragadt ránk német szomszédainktól, a' mi nemzeti karakterünknek ártalmára van, 's rettegni lehet, hogy a' léleknek e' legszerencsétlenebb betegségét is, a' német érzelgést, be-lopják közénk embereink 's az ész' cordonai ellenére is elterjed a' ragály. Illy munkák' fordítói, ha egyébként nem ártanának is, sokat ártanak azzal, hogy sületlenségekre vesztegetik idejüket 's vesztegettetik egy-szersmind az olvasóval.

A' valódi románnak, mint eddig monddottainkból látható, nagy, nemes célja van: az emberiség' karakterének ábrázolata. Azon román - költő, ki e' célra híven és szerencsével dolgozott, nem kevésbbé méltó a' koszorúra, mint az epos 's drama - író. De az illyetén költő' céljai nem is tisztátalan haszonvágyi, kalmárkodási, vagy hírbetegségi forrásból buzganak, hanem a' pœezisnak jóltévő mennyei lángjából. Csak hogy a' valódi román' céljai' elérésére gazdagabb elme, karakterfestői tehetség, psychologia és szívismeret kivívántatnék mint a' mikről a' Lafontaine és Müllerek, vagy nálunk Cseri Péter és Pálffy Sámuel álmodoztak,

's épen ezen nehezségeknek, mellyekkel a' valódi románirás egybekötve van, nem tudása oka, hogy a' románok között olly sok nyomorú termékek nőnek gombai szaporasággal, időről időre. Áldás az olly írókra mint Goethe és Walter Scott, mint Cooper és Irving, kik megtanítanak bennünket örök becsű műveikkel, melly czél felé kelljen a' románirónak törekednie,

Szinte vétkes irány az, csakhogy nem erkölcsi, hanem művészi tekintetben, mellyet sokan úgy nevezett „erkölcsi“ beszéleteikkel' ügyekeznek elérni. Ezek a' moral' praedicatori rendszerint az embert mint anglyalt vagy mint ördögöt festik, hogy ennek képében a' rényt szerettessék-meg, amezében pedig a' vétket utáltassák-el. Szeretlen tévedés! Sem amannak, sem ennek képe nem alapodik az emberi természetben; csak túlcsapongó képzelet' teremtménye, melly hihetőséget nem nyerhetvén, sem utálat', sem szeretet' tárgya nem lehet. A' művészetnek czélja egyedül a' művészet legyen közvetlenül; mihelyt ennek megfelelt, teljesíté közvetve a' másikat is: az erkölcsit. Igen is, tanít a' poesis, tanít a' román 's tanítson is minden nagyra, nemesre, szépre; de csak úgy mint az a' nyíló és hervadó

virág, melly némán beszél 's szótlan ábrázolja képét a' leányka' szépségének. XIV. Lajos francia király, papjának, ki praedicationióit egyenesen reá szokta volt alkalmazni, ezt mondotta: „A' részt, melly engem illet, majd ön magam fogom én kiválasztani, de hogy egyenesen rám tolassék, azt nem akarom.“ E' szavakat általányosan lehet a' művészetre alkalmazni. Nemesítsék ezek a' lelket, emeljék sziveinket, de praeceptorainkká ne legyenek.

V.

A' charackter - festés , mint említők , a' románnak elkerülhetetlen requisituma; szükség tehát hogy itt róla egy kissé bővebben szóljunk.

Charakter alatt legtágabb értelemben azon jegyet szoktuk érteni, melly által egyik tárgy a' másiktól magát megkülönbözteti; szorosabb értelemben pedig, az emberre és személyre alkalmazva, azon színt, mellyet a' lélek' korlátlan szabadságú akarata a' cselekedeteknél magára veszen. Nem egyes cselekedet, hanem a' cselekvés' módja, mellyet az akarat 's kívánság önkényt választ, tesz a' karaktert; 's ezen értelemben minden embernek, még annak is, ki akarati választását minden pillantatban változtatja 's ezért karaktertelennek mondatik, kell karakterrel birnia. Az ember' akarati hatalmában fekszik a' fogékonyság mindenféle karakterekre, jóra vagy rosszra, nagyra vagy alacsonyra, 's azon szín, melly az ő saját tettein és szaván mutatkozik, nem egyéb

mint az, mellyet ő szabad akaratjánál fogva a' keblébe zárt karakterek' tárából választ. Innen lehet egyedül megmagyarázni, miként történhetik, hogy némelly karakterfestésben egész a' meglepetésig igaz és való vonásokat látatunk feltalálni, ámbár a' festett személyt a' való életben nem láttuk; mint például Shakspearnél Falstaff, vagy Scottnál Dalgetty őrnagy' karaktereikben. Ítélet a' karakter' valósága 's hasonlósága felett az eredeti kép' ismerését teszi-fel bennünk. Csak az ítélhet a' másolat' hivsége felől, kinek az eredeti képről megfogása van. Minekutána mi sok karakterfestés' valósága felől ítélni tudunk, a' nélkül hogy a' festett személyt valaha testi szemekkel láttuk volna, önkényt következik, hogy a' karakterek' tárának bennünk kell rejtezve lennie s' lelkünk' előtt nyíltan állnia. E' karakterek' tára kétségkívül meg is van mindenikünk' lelkében, csak hogy különböző mértékben 's különböző tehetségekkel egybekötve; 's ebben van oka, miért nem vagyunk mindnyájan egyformán szerencsések a' karakterek' festésében. A' valódi költő, mint Shakspeare és Goethe, Scott és Hugo Victor, előadói tehetségénél fogva minden lelkében rejtező alaknak, karakternek, formát, életet

's mozgást tud kölcsönözni 's mint valamelly csodatékony Aeskulap, minden halottait fel tudja szemeink előtt támasztani; az pedig, kinek költői 's előadói erő szűken juthat, meg tudja ugyan ismerni a' költő által felélesztett, saját keblében is rejtező karaktereket, de életet és formát nem tudna nekik adni. Következik ezekből, hogy a' ki keblében nem hordozza az éltető erőt 's belsejéből nem merítheti a' karaktereket, az hiában fog külső studium által karaktereket festeni tanulni: a' mit készítené holt és lelketlen anyagból egyéb nem lesz. Voltak geniek, kik igen ifju korokban emberismeret és tapasztalás nélkül igaz és való karaktereket állítottak-elő; sőt tudjuk, hogy a' nagy költők rendszerint nem nagy világ-'s emberismerettel bírnak 's még is mi tökéletes emberképeket tudnak festeni 's viszont a' nagy világ-'s emberismerők mi tökéletleneket gyakran, mellyek mind azt bizonyítják, hogy a' karaktereknek nem a' kül hanem a' lélek' belvilágában van szülő hazájok. Emberismeret 's tapasztalás által tehát karakterfestői tehetségre nem juthatni az említett idomok' nem léteiben 's e' két tudomány egyedül arra való, hogy a' már megszüle-

tett lénynek testet és külső formát találjon. E' szerint támadnak a' költői karakterek.

Nevezetes és sokszor hányt-vetett kérdés az, melly a' karakternek' erkölcsi jó vagy roszaságát tárgyalja. Erre nézve én azt állítom, hogy a' tökéletesen jó 's tökéletesen rossz karakter nem lehet tárgya a' költésnek. A' költő soha se csapongjon az emberi természet' határain túl, mert ott megszűnik alakjai iránt az olvasóban érdeket gerjeszthetni. Az ember sem angyal vagy épen félisten, sem ördög; jóból és rosszól van összerakva 's egymástól csak a' mértékben különbözik. Az epikus még machinái iránt is csak úgy szerezhethet érdeket, ha rajtok emberi vonásokat láttat. — Olvasók, kik a' művészet' titkaiba nincsenek avatva, sokszor vetik szemére a' költőnek — a' németeknél Goethének kellett ezt hallania gyakran — hogy nincsenek morális karakterei. Ez ellenvetés alaptalan. Költő és moralista különböznek egymástól. Ez úgy festi az embert mint lennie kellene, amaz ellenben mint valósággal van.

Óvadjokjék a' költő igen specialis karaktert festeni; személyeiben ne annyira az embert és individuumot, hanem az individuumban — mint felebb érintetett — az

emberiség' képét ügyekezzeék vissza adni; vagy mint Schiller igen alkalmasan mondá, a' személyt emelje-fel a' nemhez és fajához. Egész karakterfestési tudományban ez legnehezebb 's a' költőknek itt van elrejtve a' legveszedelmesebb szikla, hol még olly elmék is, mint Schiller, kik magnes-tűvel bocsátkoztak a' karakterfestés' mély tengerére, nem haladhattak többszöri veszedelem nélkül. Egyik költő t. i. csak individuumot láttat, de a' fajból olly keveset, hogy alakjának létét csak úgy hihetnők-el, ha költői tartományából leszállván historice, azaz oklevelekkel, bizonyítaná-be; a' másik ellenben jól fest fajt és nemet, de benne az individuum nincs kijelelve. Ez leginkább az asszonyi karakterek' festésében történik, kiket való alakban előállítani nehezebb mint a' férfiakat. Nekik kevésbbé individualis váljegyek (nota characteristica) van, 's jobban hasonlanak egymáshoz mint a' férfiak. Innen van olly kevés költő mind maiglan, ki asszonyokat jól fest. — A' göröggöltő a' karakter-festésben szerencsésebb lehetett, az az, könnyebben kielégíthette olvasóját, mint az újabbak, mert az emberiség' ifjkorában élt, midőn még az individuumok nem voltak olly élesen elkülönbőztetve egy-

mástól, mint mostani férfikorában az emberiségnek; hogy pedig nemet könnyebb festeni mint individuumot, által látni nem nehéz. Jean Paul azt mondá: „Ellenére a' közvéleménynek ő azt meri állítani, hogy a' görögök' az asszonyi karakter-festésben felebb állottak az újaknál, mert a' nemet tökéletesen adták vissza.“ A' derék férfiúnak igaza lehet, de nem a' művészi ügyességre, hanem az olvasó' részvételére nézve, 's én e' gondolatot inkább így mondanám: a' görög művész az asszonyi karakter-festésben nagyobb részvételt gerjeszthetett publicumában, mint mi újabbak: mert akkor kevesebb individualitása lévén az emberiségnek mint ma, a' művésztől is kevesebb kívántott, 's elég volt a' nemet vissza adni; a' mi az asszonyoknál könnyebb, mert bennök több nemi különséget vehetni észre mint individualisat. Bennök ritkábbak a' kicsapongó sajátságok, mellyek könnyebbítik az individualitás' festését, mint a' férfinemben. — Az újabb költőknél általában több individuumokat lehet találni, mint a' régieknél az imént érdeklett ok miatt. Shakspear, Goethe, Hugo Victor és Scott Walter' munkáiban egész lajstromát lehetne találni az individuumoknak 's kivált Goethénél még az as-

szonyiaknak is nem kis számmal; a' mi legnagyobb bizonyága Goethe' karakter-festői nagy elméjének.

Nem megvetendő tekintetet érdemel a' karakter' egysége is, az az, hogy az egyszer megállapított lélekkép forrása lehessen mind azon tettek' és szavaknak, mellyeket a' költő személyének tulajdonít. Ha a' karakter' alapszíne erős vonásokkal, és szembetűnőleg van festve, nem lehet félni többé, hogy a' kép határozatlan, kétes lehessen 's ekkor nem lesz veszedelmes a' hőst hasonlatlan tettekben is feltüntetni; ilyen a' síró Achilles, melly egyike a' homeri legszebb 's valóbb képeknek. Vigyázni kell azonban, hogy a' karakter a' cselekvények 's beszédek' hosszú során el ne változzék, a' mi gyakorta szokott megtörténni. A' hősköltemények' írói ez ellen az epithetonok' ismétlése által, például: gyorslábu Achilles, nyalka Zoárd, komoly Und, igen ügyesen segélnek magokon; mert általok mindig vissza és vissza hozatik emlékezetünkbe az egyszer felállított kép.

Ajánlanám a' költőknek azt is, hogy ügyekezzenek személyeiken néhány élesen elválasztó vonást akkor kitüntetni, midőn őket először léptetik fel a' néző színre.

Azon charakteristikus vonások, mellyeket ismerkedésünk' első alkalmával egymáson felfedezünk sokkal inkább emlékezetünkben maradnak, mint a' későbbiek, 's történik nem ritkán, hogy ha egy karakter első alkalomkor kétesen vala előnkbe állítva, azt később a' tettek 's történetek' hosszú során sem ismerjük-meg, vagy legalább kétesen látjuk.

A' karakter - festésben nevezetes azon mód, mellyel a' cselekedetek végbevitetnek, 's nagyobb figyelmet érdemel mint maga a' cselekedet is. Ezen mód magát csupán beszéd által ábrázolhatja előnkbe, azért a' személyek' beszédeire szükség fő gondot fordítani. A' cselekedet' indító okáit lehet így 's amúgy magyarázni 's a' tapasztalás bizonyítja, hogy a' legszebb tettek gyakorta tisztátalan forrásból erednek; a' beszéd tehát alkalmasabb eszköz költőnél a' lélek - ábrázolatra. Innen van egyetlenegy szónak gyakorta, olly megrázó hatalma a' tragikusoknál, mint például Macbethben amaz ismeretesnek: „És neki nincsenek gyermekei!“ Melly háborgó tengerre nyílik-fel e' szavakban a' szív' indulatainak. A' szavak kivált akkor festenek csalhatlanúl, midőn az indulat' hirtelen kitörései; ilyenkor a' kifejezések nem lehettek tanulva, hanem egyszerre tolútlak elő a' szívből, az-

ért olly igazak. Ezen észrevételekből következik, hogy a' költésben nem a' tett magyarázza a' szívet, hanem a' szív 's ennek beszéde a' tettet.

A' karakterekről szólván, szükség figyelembe venni azon különséget is, melly az eposi 's dramai karakter közt van. Dramában a' karakter magán viszi a' reá omló sorsot, az eposban a' sors viszi a' karaktert a' történet' változásain. A' dramai karakternek mindenütt előhaladva kell föllépnie 's a' cselekvény' menetelét meghatároznia, az eposi karakter a' történet mögé rejtezik, 's gyakran egészen részvétlenül jelenik-meg. Dramában a' cselekvő személy' szabadsága uralkodik; eposban a' szabadság fölött még egy titkos hatalom, a' gondviselés. Románban eposi karakterek kíváncsiak, millyen, hogy a' legnagyobb példát említsem, Meister Vilhelm, kit hat kötetten keresztül csaknem mindig a' sors hajt a' történetek' hullámán 's alig mutatkozik cselekvőleg. Így Homérnál Achilles, így Odüsszeos, ki szenvedőleg van felállítva, 's tenni egyedül ott kezd, hol a' történet kifejelet-hez közeledik.

Még egykét észrevételt mielőtt a' román-költésnek e' legnevezetesebb szakaszát

bezárnók. Vigyázzon a' költő, nehogy hő-
sében, kit többnyire szeretettel ábrázol, ön-
magát fesse 's ölyyakat mondasson vele, mel-
lyek annak karakteréből nem folyhatnak.
Schiller többször járt így. — Ügyekezzék,
a' mennyire lehet, a' karakterfestést ese-
tek' motivumául tenni, így nagyobb hihető-
séget nyer ábrázolata, jobban az egészhez
szövődik, mintha fest csupán azért, hogy
karakter-festést adjon. — Ne festegesse a'
költő hőse' gyermekkorát, a' mi román-
íróknál sokszor történik. Az olvasó csak
szabad akaratú embert, vagy ifjat akar a'
hősben látni. Előadni mint multat lehet, ki-
vált akkor, mikor a' hős már maga iránt
érdeket gerjesztett. Nem a' gyermekkor te-
szí a' hőst nevezetessé, hanem ez a' maga
gyermekkorát. Itt azonban a' komikusnak
szabadabb mező engedtetik, valamint sok
egyéb szabálynál is. — Az ellentétel gyak-
ran emeli a' karakter' tökélyét, például a'
szelíd bajnok, kegyetlen pap 's tb. De illy
eszközökhöz csak művész nyuljon, mert csak
ő fog tudni a' természetesség' korlátai közt
maradni, a' kontárt izetlen kicsapongásokra
vezetik. — A' személyek' körülményei' leírá-
sában maradjon a' költő általanyosságban,
ha pedig apró különösségekre ereszkedik,

ismerkedjék-meg annak minden részeivel, mint Scott Walter, különben hamisan fog ábrázolni. — Végére fő és legnevezetesebb tanácsom a' karakterfestésben ez: kevés vonással kell festeni, de hatalmassal, melly a' karaktert azonnal tisztán megismertesse.

E' hosszabb fejtegetésekből a' karakter-festésre nézve három fő szabályt lehet felállítani: 1) a' karakterfestés igaz legyen 's hív a' természethez, a' mennyire t. i. a' művészség' törvényei engedik. 2) legyen könnyen érthető, felfogható 's mintegy magát mutassa az olvasónak; ezt gyakran egyetlenegy vonás ügyesben eszközölheti, mint hosszas leírások, mellyek úgy is kívül állnak a' költés' határain. 3) legyen a' karakterben egység.

VI.

Drama, hősköltemény 's románban... gyakorta tesznek a' theoretikusok említést a' motivációról; szükség lesz tehát itt erről is néhány szóval emlékezni.

Indító-eszköznek neveztetik általában azon ok, minek befolyásából valamelly dolog származik; motivációnak pedig azon munkálat, melly által ez vagy amaz változásnak, történetnek következése hihetővé, természetessé, sőt gyakran ellenmondhatlanul szükségessé tétetik. Erre nézve általában ezeket szükség megjegyezni: Ne mindent motiváljon a' költő, hanem csak azokat, mik a' történet' változásaira elhatárzó befolyással vannak. A' történet' így vagy amúgy kezdetét nem kell motiválni, mert ez a' költői teremtmény hatalomtól függ, melly szabadon alkotja világait. Minél közelebb van valamelly költemény a' való élethez hozva, annál nagyobbak, erősebbnek kell benne lenni a' motivációnak, mert körében annál jobban gyakorolja hatalmát a' phanta-

sián az ész, mellyet nem képzeleti tárgyak-
kal, hanem okokkal lehet kielégíteni. Innen
következik, hogy a' drama és román erő-
sebb motivatiót kíván mint a' hősköltemény,
a' novella erősebbet mint a' tündérrege. —
A' physikai világ' jelenéseit, munkálatit
nem kell motiválni, mert a' physikai világ
a' költő' szemei előtt vakesetek' világa,
nem emberi lélek' hatalma alatt áll, és így
nincs lelki szükség' törvényeinek alávetve
's nagyobb részben elménknek megfoghatat-
lan. Ki fogja annak szükségét bebizonyít-
hatni, hogy az ég' villáma nem a' tornyot
gyújtá-meg, hanem a' szomszédjában álló
kisdéd pórhajlékot? — A' történet' folyamá-
ban annál nagyobb motivatio kívántatik, mi-
nél inkább közeledik az a' maga végéhez,
elannyira, hogy a' történet' végének egészen
belső szükségeken kell állania, mert ez
egészen az emberi lélek' teremtménye. —
A' karakterek' ilyen vagy amollyan létét
lehet motiválni, de nem múlhatatlanúl szük-
ség, mert az ember saját karakterét szabad
akarat szerint választja. Azonban az egyszer
választott karakterből tetteket motiválni
igen szükséges, sőt ez a' legerősebbik neme
a' motiválásnak. — Végére: nem sok indító
okkal kell motiválni, hanem erőssel, ala-

possal; az okok' szerfeletti halmozása egy kis önkény' színét viseli magán.

Miért kelljen a' költőnek motiválnia, az az okokra építenie, ennek magának is színte saját oka van, az t. i. mert az emberi lélek csak okkal hagyja magát vezettetni, hihetőséget, valószínűséget (mellyek nélkül az egész poesis levegői semmi), csak okokkal lehet támasztani. A' makacs lélek, mellyet óriási hatalmú önkény vasbilincseivel nem tud valamire tökélni, gyakran egy kised ok' selyemfonalán hagyja magát vezettetni.

VII.

Egység az eposi 's dramai művekben három szokott az aesthetikusok által megjegeztetni: cselekvény, idő és hely' egysége t. i. Mi legyen az idő 's hely' egysége, magában értődik; itt csak azt kell érintenem, hogy az eposi költőnek 's így a' román-írónak is, valahányszor előadott története' helyei változnak, ezen változást szükség leírnia, például Odüsseos' útját Ithakába, és motiválnia; hasonlólag az időbeli haladást vagy szökést is. Ez utóbbit azonban nem szükség motiválnia, mert rendszerint könnyű által látni a' történetből, miért történt ez vagy amaz későbbben. Időbeli szökéseket láthatsz több ízben Scott Walternél; például Guy Mannering című románjában, mellynek eleje 's vége között — ha emlékezetem nem csal — húsz évi idő a' románon kívül foly-le 's a' költő által csak jelentetik.

Nehezebb elhatározni a' történet' vagy j obban cselekvény' egységét. Ez némellyek szerint a' részeknek egymás közti egybefüg-

gésében áll, helyesebb azonban azok' értelme, kik a' cselekvény' egységét a' részeknek egy bizonyos fő célhoz való irányzatában helyezik.

Ha az okok és következmények' lánczolatát a' testi világban, elválasztva egy bizonyos feltett gondolat és céltól, végig tekintjük, egy hosszú sorát fogjuk látni a' történeteknek előhaladásban, kezdet, közép és vég, vagy jobban ok, eszköz és cél nélkül. Minden eset, melly előttünk végbe megyen, bizonyos tekintetben cél is eszköz is egyszersmind; következése t. i. az előtte végbement 's oka az utána végbemenendő esetnek. Egyik eset kisebb mértékben, másik nagyobbban érdekelhet bennünket; de mindenik, legyen bár nagy vagy csekély, szeme a' közönséges hosszú láncznak. A' lélek ezen esetek' mozgásánál nem függesztheti figyelmét ez vagy amaz lánczszemre, hanem annak folyamával ellenállhatlanul elsodortatik. Másként van ez a' szellemi világban. Az ember megfontolás után 's választás szerint cselekszik; bizonyos célú tűz-ki magának, például: gazdagságot, dicsőséget, hazaboldogságot 'stb. eszközöket gondol-ki, tervet alkot célja' kivitelére. Itt ismét történetek', jelenések' hos-

szű sora támad, mellyek őt feltett czéljához közelebb mozdítják 's az egésznek összességét okok és következmények' lánczolata kapcsolja-egybe. Ha ezen történetek' hosszú során végig futunk figyelmünkkel, szinte nem állapodhatunk-meg mellettök, mert mindenik részecske úgy jelenik-meg előttünk mint eszköze egy végczélnek; de a' fő történeten gyönyörűséggel mulat elménk, mert itt a' fő személyek' czélja a' maga vég catastrophjához jutott 's benne láthatjuk a' történet vagy cselekvény' kezdetét, közepét, végét, vagy másként okát czéljával 's a' cél' eszközeivel, a' mit Aristoteles teljes cselekvénynek nevezte.

A' történet' természetileg azon körülmények' leírásával kezdődik, mellyek a' fő személyt terv' alkotására bírják e' vagy ama' czélnek kiviteléhez. A' terv' munkába tétele 's akadályai, mellyek tartóztatják haladását, az olvasó' figyelmét magokra függesztik, 's bele ragadják a' cselekvénybe; 's azon pont, hol az akadályok' szövődése legbonyolodottabb, teszi a' cselekvény' közepét; a' vég ott van hol a' terv tökéletesen kivive 's a' cél elérve van. Egy tökéletesen kivitt terv' példáját azért hoztuk itt fel, mert ez leg-
elevenebb képét adhatja a' teljes egységnek;

ebből azonban nem következik, hogy csak ott lehet egység hol a' kitűzött cél eléretett, elég ha a' személyek' eszközei minden részekben egy bizonyos célra voltak irányozva, ha a' cél el nem éretett is, ha a' drama vagy hősköltemény' hőse az akadályok' súlyától meggyőzetett is 's alattok le roskada, az egység nem rontatott, a' mint ezt sok igen jeles szomorújátékokban láthatni. Az egység tehát nem annyira a' részek 's eszközök' egymás iránti szoros viszonyaikban, hanem egy bizonyos kitűzött pont felé törekedésökben áll.

Ha a' cselekvény' egysége fő tökélyét teszi valamelly művészileg szőtt történetnek, ha nélküle tiszta művéleményt, mint felebb érintők, nem remélhetni; következik, hogy a' kettős cselekvény eposban, dramában, románban 'stb. megbocsáthatlan hiba. Olly mellékcselekvényt, melly a' főcselekvénnyel összefüggésben áll, változatosság miitt megbocsátunk gyakran a' költőnek, de két fő cselekvény, egyszerre 's egyformán nagy érdekű, elveszik egymás' hatását 's elundokítják a' művet; 's e' hiba nem enyhül akkor sem, ha mind a' két cselekvényben ugyan azon személyek játszanak is szerepet. — Azon műv bir egységgel, melly

felbonczoltatván, vázolatában mint valamely láncszövedék szakadatlan egybefüggésben áll 's minden részei egy szemét teszik az egész láncznak. Minden támadó esetnek a' fő cselekvény' kifejletére kell munkálnia, azt vagy előmozdítani, vagy rontania. Dramában olly jelenés, vagy episod, melly nélkül a' láncz teljes, mellyben nincs elősegelő vagy tartóztató erő, hibás; rontja az egységet, akadályozza a' cselekvény' folyamát. Hős költeményben 's románban különféleség 's változatosság miatt tágabb kitéréseket engedünk magunknak, de még is nem olly tágakat, hogy a' fő történettől messze csapongván, annak folyamát akadályozzák. Dramában a' kicsapongó scenát, még akkor sem lehet megengedni, midőn charaktert fest és világosít, mert ezt eszközteni lehet más úton is, például a' tett és gondolkodásban, mellyet a' személy kifejez, a' nélkül hogy a' cselekvény' mozgása akadályoztatnék. Vannak dramák, mellyekben egy üres jelenést sem találhatni, például Galotti Emília; 's így nem lehet mondani, hogy e' szabály' szigorú, 's kivihetetlen, mert a' lehetőség' megmutatására elég egyikét példa.

Az egyes eseteknek közönséges befolyásoknál fogva a' fő történetre kell egy-

máshoz kapcsolódniok 's ebben fog állani a' cselekvény' egysége. — Scott Walter a' legcsapongóbb költő, kit ismerek, gyakran vét az egység ellen nem kettős cselekvény, hanem kicsapongásai által; azonban példája ne támasszon követőket; mert mindenik tette még a' legnagyobb geniének sem törvény, mind a' mellett, hogy a' szép országában ő törvényhozó, az erőtlén theoretikus pedig csak bíró.

A' szép művekben megkivántató egység koránt sem történetes 's a' költő' kényétől függő dolog, hanem szükséges és elmúlhatatlan, mert az emberi lélekben alapúl, melly két vagy több egyforma érdekű történetre egy időben, megosztva nem függesztheti figyelmét.

VIII.

A' románnak többféle alosztályai vannak: művészi, philosophiai, humoristikai, satirai, utazási, érzékeny románok; de különös faja tudtomra csak egy, az úgy nevezett novella, mellyet mi magyarok beszélynek nevezhetnénk.

Ha a' novellák eredetét figyelmesben nyomozzuk, észre fogjuk [venni, hogy azok első származásokat az anekdotáktól vették. Minden anekdotának bizonyos epigrammai éle van, mellyhez egész érdeke kapcsolatik, melly miatt örvendünk vagy csodálkozunk, nevetünk vagy gondolatokba merülünk. Ez apró epigrammai élű történetecskék emelkedtek - ki később prosaiságokból egy szebb, poetaibb formába; de úgy, hogy még ma is, felbonczoltatván, bizonyos anekdotai színt lehet rajtok megismerni. Egyetlenegy szokatlan helyzet, mellybe ez vagy amaz személy, háznép tétetik, meglepőleg kifejtve; egy érdekes jelenés, sőt mint az angoloknál láthatni, néhány charakteristikus vonás egy-

pár tétthez kapcsolva, 's meglepő végezettel előadva, tárgyai lehetnek a' novellának. Eredete óta (például: Bocaccio' Decamerónától) a' novella sokképen változtatgatta alakját 's néha a' román' formájával annyira egybefolyt, hogy sokan kétségbe hozták e' két költemény' egymástóli léteges különbözését. Ki jól különböztet jól tanít, úgy tartja egy latin közmondás, mi tehát ügyekezní fogunk e' két költemény' különbözéseit fő vonásokban előadni.

A' novella egy tökéletesen elválasztott 's magába zárt körülmény' folyamát teljes kifejlési pontjáig, a' román ellenben az élet' változásait a' körülmények' hosszú során festetve szövi tovább és tovább a' távolba, gyakran teljes határozottság nélkül. A' román, a' maga nagyobb 's kiterjedtebb irányában, az életnek sokfelé ágazó folyamát valamelly individuum' sorsához kötve adjaelő; olly individuumnak sorsához leginkább, ki a' maga idomaiban alkalmasnak, 's mintegy meghívottnak látszik lenni, hogy törekedéseit hosszú pályáján keresztül előttünk fejtegesse, 's már ennél fogva előttünk érdekes személy leve. Ő élete' első boldog körülményei között ügyekszik nyugalmas életre telepedni, de a' változékony idő, vagy

saját szenvedélyei, nem engednek neki nyugalmat, kiragadják őt honából idegen vidékekre, keresni célját a' messze világban; a' sors törekedéseit vagy szerencsés célhoz vezérli, vagy egészen más ponthoz, mint a' mellyet ügyekezeti irányzottak 's így végződik - el élte' nyugtalansága valamely nagyobb körülménynél, melly törekedései' hosszú során időszakaszt (epochát) alkot. A' novella csak episdja az élet' románjának, egy magába zárt kis világ ama' nagy, minden részeiben megpróbált, sőt még az idő' hosszú folyamán is megútazott életvilágnak. A' novella az élet' egyetemi irányától eltérő, egyes és magán álló életviszonyt tárgyz, melly magából indulván ki minden haladásait egy utósó pontra, mint múlhatlanúl bekövetkezendőre, irányozza. E' szerint a' novella' kifejlete több belső szükségét kíván, mint a' románé; tökéletesben bevégzett mint emez, mellyet a' sok történetváltozások után egy az előbbenieknél érdekesebb 's a' hős' életében epochát alkotható történettel lehet végzeni. A' román' fonalát gyakran végzeténél újra fel lehetne fogni 's végetlen messzeségig tovább és tovább fonni: nem a' novelláét. A' novella' érdeke a' kifejletben áll, a' románé inkább az élet' vál-

tozatos folyamának haladásában 's irányai' hív ábrázolatiban. A' román a' maga kezdetében motiváltabb, a' dolgokat inkább eredetöknél fogja - fel 's hosszú vándorlását nagyobb előlátással kezdi; a' novella ellenben olly körülményeknél kezdődik, mellyek már a' kifejlésnek bizonyos pontján állanak; hol, például, a' szenvedélyek felingerlett, a' történet' fonala feszült állapotban van 's ezen állapotból kiszabadulva jut nyugalomra. A' novellában szigorúbb egység van, mint a' románban. A' románt apró novellákra lehetne felboncsolni, mellyek részei ugyan a' nagy egésznek, de magokban véve is egy egészet tesznek. Ezek fő vonásokban a' novella' ismertető bélyegei, mellyek bár mint alakitsa is magát, bár milly arcot és színt kölcsönözzön is ez vagy amaz költő' termékeny képzeletétől, ez eredeti vonásokat kisebb nagyobb mértékben mindig magában fogja hordozni.

Mi a' beszélyről általányosan 's a' románról különösen mondatott, a' novellára is alkalmazható, mennyire ennek rövidségével, egy pontra irányzott céljával összefér. Eleinten a' novella név alatt, midőn anekdotai alakjából kinőni kezdett, az olasz és spanyol költők, kik feltalálói voltak, csupán rövid

tréfás szerelmi kalandok' ábrázolatit értették, később azonban elváltozott alakjok 's az újabb költőknél igen sok novellát láthatni, melynek tárgya nem szerelem 's nem víg, tréfás, hanem komoly történet. A' spanyol, olasz, francia és német nemzetnél nagy tökélyre emeltetett a' novella-írás, de legnagyobbira az angolnál, miként az évenként mind Britanniában mind Éjszakamerikában megjelenő almanachok mutatják. Nem ismerek sok novella-író, ki kevés helyen olly ügyesen tudna kisdéd történeteket novellává íszöni, 's személyeit röviden, egykét vonással olly valószínűen előnkbe állítani mint Irving. Ohajtom, hogy mi magyarok a' novella-írásban az angolokat vegyük inkább mustrául mint Clauren' középszerűségeit, vagy Kotzebue és Lafontaine' többnyire sületlen termékeit, 's fordítani is inkább tőlök ügyekezzünk. Vagy, ha épen a' németeket ohajtjuk példányul venni, olly írók' műveivel ismerkednénk - meg mint Tieck, Schefer és mások, 's tőlök tanulnánk karakter - festési psychológiát 's érzelmi mélységet, üresség, ízetlen mysticismus, 's vonagló érzelgés helyett.

IX.

A' magyar románok 's novellák eddig nagyobb részint lelketlen művek' lelketlen fordításaiból állnak, ámbár nem tagadhatni, hogy eredeti románjaink 's novelláink is jókora számmal vannak, csak hogy bennök egyéb nagy fogyatkozások mellett a' román-költés' fő requisituma: karakter-festés nem található. A' Dugonicsok, Gvadányiak.... el vannak feledve, szinte úgy mint Németországban a' Lafontaineek, Cramerek' nagy serege; mert műveik nem voltak életre méltók, ámbár mi magyarok ama' két elsőbbik érdemét nyelvünkre nézve, ha igazságosak akarunk lenni, megismerendjük. Valamennyi novella 's román-íróink között Kisfaludy Károly, Fáy András, Bártfay László és P. M. (Paziasi Mihál) érdemlenek legtöbb figyelmet; mert gróf Mailáth' beszélyei inkább a' tündérregék (Märchen) neméhez tartoznak.

Mi a' karakter festés és situatiók' leleményét illeti, az előszámláltak közt a' víg elbeszélésben minden kétségen kívül Kisfaludy Károlyé a' koszorú; a' komoly nembn azonba, ő sem vala szerencsés 's ezekben a' karakterfestői tehetségnek maximumát az egész magyar literaturában Fáy' Bélteki házában láthatni. Kár hogy e' lelkes író a' román' 's általában az elbeszélői költés' egyéb postulatumaira is olly gond- dal nem ügyelt mint a' karakterekre. Ezek a' való életből vannak merítve, consequen- tiával tartva 's rajtok nemzeti szín és sa- játság ismerszik - meg, a' mit annál inkább kell becsülnünk minél ritkább jelenés ko- moly íróink' műveiben: de a' román' épülete hibás, nem teszen egybefüggő egészet, ha- nem egyvelgét számtalan biographiai töredé- keknek, mellyek csak külsőleg függenek össze 's történetesen, nem belső szükségből. Ohajtom azonban, hogy a' köz kedvelést méltán érdemlett író a' román és novella- pályán (a' Fris Bokrétában álló novella való vocatio' jeleit mutatja) megmaradván, bennün- ket több művekkel ajándékozzon - meg; mert mind azok között, kik nálunk a' költés' e' nemében dolgoztak, minden hibák mellett

is az ő Bélteki házában látszik legtöbb olly
tehetség, mellyet komoly románok' irójá-
ban fellelhetni szeretnénk.

Bajza.

B I R A L A T O K,

ISMERTETÉSEK.

— Wenn ich ein Kunstrichter wäre, so würde meine Tonleiter diese seyn: gelinde und schmeichelnd gegen den — Fähigkeiten verrathenden — Anfänger; mit Bewunderung zweifelnd, mit Zweifel bewundernd gegen den Meister; abschreckend und positiv gegen den Stümper; höhnisch gegen den Prahler, und so bitter als möglich gegen den Kabalenmacher.

LESSING.

I.

Eredeti két magyar Krónika minő veszedelem érte a mohácsi ütközet után Magyarországot, és miként jutott Buda a töröknek rabságába? mellyeket bevezetéssel, és szükséges jegyzetekkel mostanában közre bocsát Podhradezky József, a nagyméltóságú magyar királyi udvari kamara' számvevő hivatalának tisztje. Pesten,
1833. 8dr. 93. l.

János király' tizen négy évnyi, zajos és elkorcsosult kor 's nép feletti uralkodásának időszaka egyike a' legnevezetesebbeknek nemzetünk' életében. Szerencse és szerencsétlenség, erő és csüggedés, áldozó hűség 's a' meghasonlás' lelke olly közel egymás mellett 's szinte karöltve 's egymást kézen fogva alig jártak valaha e' szerencsétlen hazában; alig volt egy is olly főbenjáró következésű, ellenkező nemű életgyümölcsök' magvaiban olly termékeny; sem soha olly mozgékony, bal vagy jó sors felé olly könnyen billenő a' szerencse' mérlege: mint

azon évsorban, mellynek két végén a' mohácsi 's a' budai veszedelem áll, mint ugyan annyi alaposzlopa az országos hosszú boldogtalanságnak. Illy kornak krisiséen túl lehetetlen hogy új életállapot ne fejlődjék-ki a' népnél, mellyet illet; a' mi nemzetünk' szívében az organicus betegséget hagyva maga után, százados szenvedések' szomorú kútforrását. Ez a' kor tehát azon sarok, mellyben új históriánk' táblái forganak; 's így fontosabb 's érdeklőbb nálánál nem igen lehet. De a' pártosság, melly történetiróink közé is beférkezett, sok dolgot homályba burkolt, többet hamisított-meg, még többnek elmulasztá följegyzését, a' mi festi a' kor' lelkét, a' politicali véleményeket, nemzeti 's nemzetségi viszonyokat, egyes történetek' legbelsőbb rúgótollát, a' cselszövények' minden kerekleteit, 's a' történetek' vezetőinek 's így idejök' képviselőinek személyes karakterét, magányos és mellékes környülményeit, érdekeiket 'stb. Pedig csak ezek' öszveségéből támadhat való és hív képmása az időknek. Nagy köszönettel tartozunk tehát mind azoknak, kik olly egykorú históriai emlékeket vonnak-elő könyv-és levéltárak' rejtekeiből, mellyek nem állapodván-meg a' történetek' csúcsain, leereszkednek

egyes dolgoknak egész a' kicsinységekig szoros és ügyeletes elbeszélgetéseire, a' historiai személyek' magányos eseteire (ezekben leli majd egy magyar Müller, egy magyar Schiller, az országos történetek' gyökereit), le az úgy nevezett apróságokra is, mert a' historiograph előtt apróság nincsen 's ezer illy apróság' szövetén tükrödzik aztán vissza, mit örökké sürgetünk: a' történettel együtt az idő.

Illy két fontos és felette nagy érdekű irománynak jutunk most Podhradczky úr' szorgalma által birtokába, melly egy érdemes gyűjtögetőnek (V. Jankovich Miklósnak) illyetén több' kincsei között találtatik. Mindkettőnek tárgya az érdeklett 1541-diki katasztróph; 's szerzőik nem csak egykorúak, hanem ennél is többek, t. i. nagy részt szemtanúi azoknak, a' miket írtak. Elseje ugyan is *Bornemisza Tamás* budai kereskedő és tanácsbeli' emlékezete (mémoire): „(15) 40 és 41 esztendőben mi nemű veszedelem lett Magyarországbán, és Buda mi módon jutott török Zulimán császár' kezében, kiből nagy részében inkább mind ott voltam“ mint ki a' városi tanács' előkelő tagjaként Izabella' királyné' dolgaiban cselekvőleg is részt veve. Irománya csak kilencz nagy nyolczad-

rétű lapot tölt-be ; de a' mit közöl, pontosan közli 's hitelesen, mit a' második itt következő kronikával tett összevetés is bizonyít. A' második historiai emlék a' Wranchich Antalnak (diákosan Verantius; János király' titoknoka, utóbb esztergami érsek, cardinál, 's Ferdinand király' magyarországi helytartója; szül. Dalmátországban, 1504.) tulajdonított kronika' *) azon még eddig világot nem látott szakasza, melly az érdeklett 1541. évre szolgál; 's aligha nem leg-hívebb 's legpontosabb jegyzéke a' szomorú év' történeteinek. Közlöttük volna mindkettőnek kivonatát, ha az olvasót nem kívánók azon szükségbe helyezni, hogy az egészet tegye sajátjává. Általa megigazítva látand némelly közönséges ugyan, de hibás véleményeket, egy pillantatot fog vethetni a' régi *magyar* Budába, annak polgárait áldani, hűségöket, nemzetiségöket nagylelkűségöket csodálni; betekintend a' királyi vár' termeibe is, hol a' királyné 's a' nagyok közti meghasonlás szövé a' haza' boldogtalanságát; 's míg egyfelől nem hitt, nem tudott virágzásban és gazdagságban látandja,

*) Ennek egy része Kovachich Script. Min. között áll: az egészről Podhradczky emtékezik az 1832. Tud. Gyűjt. II-dik kötetében.

az utósó honi fejedelem alatt a' székes várost, sohajtozva nézendí egének csak hamar végképi beborulását! Biráló ohajtja, reményli, hogy majd ha a' Jankovich-gyűjtemény nem csak a' nemzeti muzeumé leszen, de hozzá minden dolgozgató hazafi is beférhetend, napfényre fog lépni az egész munka, honi történetink' megszáámíthatatlan hasznára.

A' mi a' jelen két írományt illeti, a' kiadó azokat az eredeti kéziratok' írásmódjához ragaszkodva látszik közölni (nem minden nyomtatási hiba nélkül); előre bocsátván hat cikkelyben az ország' nagyai' meghasonlása' 's a' mohácsi veszedelem' okait, valamint Budának 1530 és 40-diki sikeretlen ostromait, 's a' fő pontokat János királynak Ferdinandhoz és Zulejmanhoz való viszonyairól; utána még néhány szót szólva a' fő város' sorsáról *teljes* (azaz 1703-diki) felszabadulásaig *) tudósan, jó renddel 's combinatióval, mondhatnók szabadlelkűleg is, ha tökéletesen mentté tudta vala magát tenni bizonyos részrehajlástól.....

Üdvözöljük szerzőnket a' hazai történetvizsgálás' sivatag mezején 's kívánunk neki hozzá sok kedvet, erőt, állandóságot és

*) Lásd a' munka' 81. lapját.

szerencsét, ohajtván egyszersmind, hogy — a' mihez hivatását is gondoljuk látni — a' történetírás' pályáján is üdvözölhessük. Azt az egy általános, és nem csak Podhradczky-nak szóló figyelmeztetést ragasztjuk ide, hogy már elértük azon kort, mellyben a' történetírótól is nem csak történetet, hanem egyebet is méltán várhatunk. Értjük itt az előadást philosophiai és philologiai tekintetben, 's ez utóbbi alatt mind azt, a' mi correctio' és ízlés' osztályába tartozik. Mi volna a' görögök' Thucididese és Plutarchja, a' rómaiak Sallustja, Liviusa, vagy legközelebb a' németek' Schillere, Pölitze: hogyha azok rögs és aljas, összebonyolt periodusú, válogatlan kifejezésű, praecisióra, kerekedségre nem ügyelő, a' nyelvtörvények' vétkes nem tudását vagy tudni nem akarását eláruló, oda hányt pongyola formában írták volna egyébként bármelly nagy becsű munkáikat is? Csak forrásokúl szolgáltak volna kényesebb izletű, szebb szorgalmu utódjaiknak, 's a' nemzet ezeknek olvasta volna nem eredeti, de szebb munkáikat, amazokat csak megnevezéssel tisztelvén. A' görög nagy lecke: *Οὐκ τὰς καλῶν!* nem csak a' költőnek volt fülébe súgva, hanem mindennek, ki író nevet akara érdemleni; 's Aristoteles úgy

igyekezett szépen írni midőn a' természet' történetét adá elő, vagy a' maga peripatetica scholája' theoremáit vítatá; mint Demosthenes szólni, midőn az okok' súlyához a' beszéd' meggyőző bájait ragasztgatá. Az író' hivatala tovább terjed mindenkor a' puszta tárgynál; rendeltetése, ha e' név nemesb értelemben vétetik, nemzete' nevelőjének, lennie: ez pedig csak úgy lesz, ha annak izlését is fogja nemesíteni, mellyel az érzés' nemesülése együtt jár. — De tiszteltetése is ezen magasb állásától függ. Ha ő úgy beszél írói székében, mint honn baráti vagy épen szolgálai között, soha sem lesz olvasója előtt egyéb, mint olly valaki kitől meg lehet valamit tudni, de csak úgy mint köz életben, 's nem azon kész, szebb alakban, melly által a' komoly tudomány is bájt és kellőséget nyer, 's az emberi lélekbe maradandólag bétapad. — Ohajthatni, hogy sokan dolgozzanak köztünk a' historia' mezején, olly készüllettel, buzgósággal és szorgalommal mint e' jelen régiségek' kiadója, általok a' dolog világosodni fog: de hogy az olvasó közönség is szeresse nyomozásaikat, 's szorosban megbarátkozzék általok történeteinkkel, kényesebb izléssel, kellőbb alakban kell

azoknak feltűnniök, mint eddigi történetíróinknál szoktak *).

K nyi.

-
- *) A' bíráló szíves hálát mond itt Oeskey Antal püspök' nagylelkűségének, ki az ajánló levél szerint ezen becses régiségeket tulajdon költségén kinyomatá: szükségesnek tartja azonban kérdeni, hogyan lehet a' tisztelt püspök' kegyességével megegyeztetni a' czimlapnak ezen sorát: „Trattner-Károlyi' tulajdona.“ Ez inconsequentia igazítást, vagy legalább magyarázatot, vár.
-

II.

Elbeszélések, regék 's legendák a' magyar előkorból.
Németből báró Mednyánszky Alajos után szabadon fordították: Nyicske Alajos és Szebényi Pál nevelők.
Pesten 1832. 215 lap.

Báró Mednyánszky, a' jelen munka' szerzője, egyike azon keveseknek hazánk' fiai közül, kik a' magyar - historiai pályán szép szerencsével jártak, mint ezt a' báró Hormayrral több éviglen folytatva kiadott Honni Történetek' Zsebkönyvének olly sok lapjai kétségbe vehetetlenül igazolják. Ő azon nagy historiai alkotmányhoz, melyet évek' hosszú sora fog csak sok még talán ezután születendő historiai buvárok' fáradozásai által felépíthetni, olly anyagokat hordott össze 's szedett - elő a' homályból, melyeket az utóbb kori magyar historiographus szíves hálával fog neki megköszönni még akkor is, midőn ő már talán nem leszen többé; a' mi, úgy hiszem, legszebb jutalma egy férfinak, ki fáradságai' mindenikét köz

jónak 's köz virágzatnak áldozta, nem keresve hizelgő magasztaltatást, nem szomjúzva hiú csillogásokat. De báró Mednyánszky nem csak mint historicus ügyekezett korára hatni, hanem segédül vévén a' művészség' bájait, a' magyar históriát poetai beszéletek, mondák és legendák' formájában törekedett az olvasókkal megszerettetni, jól tudván azt, hogy a' komolyabb és szigorúbb pályát járdaló historiai Musa nem minden rendű és osztályú olvasóknál kedvelt vendég. A' mi érdekes történetet talált olvasásai alatt, vagy hallott a' nép' szájából utazásai közben, azokat kellemes alakba öntve regéli-el olvasóinak, úgy hogy a' tárgyaknak megmaradjon historiai alapjuk, csak az előadás legyen költői bájjal ékesítve. Előnkbe állítja a' hajdankor' való és meséig csodás képeit, bevezet őseink' goth-alkotmányu, regényes sziklavárai-ba, lefestegeti házi és polgári életöket béke és külharcz' vagy pártmozgalmak' idején; itt egy kegyetlen úr és atya, ott két szerencsétlen szerető, itt egy győző' szerencsés, amott egy atyai átok üldözte fiú' bal történeteit festegeti, olly ügyesen és kellemmel, hogy az olvasó magát gyakorta egészen a' régi korokba látja visszavarázsolva; 's mind ezt

világos, tiszta előadással, csinos és költőileg virágos, de legkevésebbé sem mesterkelt, nyelven.

E' historiai beszéletek 's legendák — mint a' szerző előszavában vallja — nagyobb részt a' Taschenbuch für vaterländische Geschichte, a' Hesperus 's az Archiv für Geogr. Historie, Staats- und Kriegskunst nevű folyóirásokban jelentek-meg először; ez előtt négy évvel pedig különös gyűjteménybe szerkesztetve 's újabbakkal bővitve, kiadtak a' szerző által. A' munka több év óta ismeretes 's azon részvét, mellyel a' németül olvasóknál fogadtatott, kezeskedik becse iránt 's igazolja azt, hogy a' szerző a' historiát művészséggel párosítván nem tévesztette-el célját. Mindjárt megjelentekor ohajtottam neki egy jó fordítót, hogy hazánkban mind inkább terjedjen 's eljuthasson azokhoz is, kik német nyelven nem olvasnak. Midőn szinte 1829 óta ohajtásommal hiában váraкоznám, végre 1832ben két buzgó hazafi öszve állott: Nyitske Alajos és Szebényi Pál, hogy nyelvünket a' becses munkával megajándékozzák. Mohón nyúlék a' könyv után de — láttam 's elijedék!

Ezen fordítók nem elkészülten nyúltak a' munkához, hanem, úgy látszik, gyakorlatúl fordíták a' magyar stilusban. Az eredetit érteni látszanak ugyan, a' mi nem érdem; mert az eléggé világos, tiszta és könnyű folyamú nyelven van írva; de nálók az eredetinek csaknem minden bája elveszett. stilusok darabos, feszengő, az eredetinek szavaihoz tapadt, mind a' mellett hogy a' czímen ott áll: szabadon fordíták; gyakran szenvedhetlenül mesterkélts és rossz 's még csak nem is grammatikai alapú, szóval a' fordítás épen nem olyan, hogy általa a' könyv bemenetelt nyerhetne jó ízlésű, tisztos körökbe. Ki ezekről meg akar győződni, tegyen össze hasonlítást a' kettő között; mi nem akarván a' kritikát praeceptorai lezkezéssé alacsonyítani, elégnek tartjuk itt egykét botlást kijelelni, igazlására annak a' mit mondunk.

Az előszónak mindjárt első periodusában ez áll: „Az általam 's Bárá Hormayr által kiadott honni zsebkönyvéből.“ Minek vagy kinek honni zsebkönyvéből? A' birtok ott áll, de birtokos nélkül. Vagy talán a' *zseb* a' birtokos 's a' *zsebkönyvnek* van könyve? De hiszen a' két szó egybe van írva, a' mit

ez esetben nem lehetett volna tenni, 's különben is mi volna az a' *honni zseb*?

Ugyan ott alább: *se* és *nyilatkozna*, sem és *nyilatkoznék* helyett.

Ismét: „Elmés írók' művei.“ Az eredetiben: „*Die Erzeugnisse geistreicher Schriftsteller.*“ A' geistreich nem elmés, hanem lelkes, lélekkel teljes, vagy szellemdús. Elmés: *witzig*. Az Erzeugnisse sem művek sajátképen, hanem szülemények; azonban ez utóbbit mentheti a' czímen álló „szabadon fordították.“

„Ha elhatározások nem is egyéb (a' két *b* hiba az accusativus *egyebet*) csak a' pillanati kellemes benyomás.“ Az eredetiben: *Auch wenn ihre Bestimmung nur jene des augenblicklichen angenehmen Eindrucks ist.* „Bestimmung“ itt nem elhatározás, hanem arány, vagy a' mi még jobb: rendeltetés. Ezt röviden 's jobban így lehetett volna: Ha rendeltetésök csak pillanati kellemes érdeklet is.

„Több az itteni elbeszélések közül tömegül és ingerül szolgáltak költeményű műveknek.“ *Mehrere hier gegebene Erzählungen gaben Stoff und Veranlassung zu dichterischen Erzeugnissen.* A' költeményű szó előtt valaminek kellene még ál-

lania; az ú és ű-be végződő melléknevek közül csak néhányat használ a' nyelvszokás magányosan p. o. gyönyörű, a' többi másokkal össze téve: nagy szemű; mit jelent hát ez a' *költeményü művek?* — Továbbá *Stoff* nem tömeg, hanem tárgy, sokszor anyag. *Veranlassung* e' helyt inkább alkalom és ok mint inger. A' „tömeg“ szóval tudtomra Vörösmarty élt először a' *massa* megjegyzésére 's nem szerencsétlenül; innen tömör *massiv*. Az új szókat jól tanuljuk el egymástól 's egyszer adott értelmöket ne változtassuk helyes ok nélkül, különben méltó alapot szolgáltatunk a' panaszra, hogy nyelvünk Babel lesz.

„Bees - érdemesítést már találtak is.“ *Ihre Anerkennung gefunden haben*. Az *Anerkennung* itt jóváhagyás 's elismeretetés inkább mint az a' mesterkelt becsérdemesítés.

Bestimmung megint elhatározás 's megint hibásan.

A' 2. lapon az *Ideal* a' szellem szóval van fordítva. *Ideal* más, és más ismét a' szellem: *Geist*. Az ideal szóval csaknem minden jobb íróink éltek már, 's addig alkalmasb volna meghagyni a' maga létében, meddig szerencsés kitételt nem nyer, hogy-

sem olly szóval vissza adni akarni, melly egészen más értelmű.

„Így elhatározásoknak már megfelelték, melly még csak annak van hijával, hogy a' képező művészség azon szellemet válassza ki, mellynek teremő kézzel látható létét adni igyekszik az illyen és ehhez hasonló előterjesztésekből, mellyeknek történeti alapvonásai vagynak.“ Az eredetiben: *Somit ist ihre Bestimmung erfüllt, der nur noch mangelt, dass auch die bildende Kunst das Ideale, dem sie mit schöpferischer Hand das anschauliche Daseyn zu geben gesonnen ist, aus diesen oder ähnlichen Darstellungen, deren Grundzug geschichtlich ist, wählen möchte.* Amaz úgy össze van bonyolítva hogy jól érteni csak a' németből lehet. Én meghagyva a' mennyire lehet a' szerzők' szavait ezt így adnám:

„Így rendeltetésöknek már megfelelték, csupán az hibázik még, hogy a' képző művészet azon ideált, mellynek teremő keze által látható létet akar adni, illyen 's hozzá hasonló ábrázolatokból válassza ki, mellyek történeti alapvonásokkal birnak.“

„Ez a' nyiltan előadott inger egyszersmind heves vágyom is.“ *Diese offen ausgesprochene Absicht ist zugleich lebhafter*

Wunsch. Inger nem *Absicht* 's a' lebhaft sem heves. Amazt a' szándék, emezt az élénk szavakkal lehetett vala kitenni.

Ennyi hiba a' két lapnyi előszóban. Ki többek felől akarná magát meggyőzni, azt utasítjuk a' könyvre, itt mindent kiírni sem szükséges, sem célírányos, 's annál kevésbé, minthogy ilyenekkel minden lap úntig bővölködik, 's a' kétkedő könnyű szerrel fogja magát meggyőzhetni állításom' igazsága felől. Azonban bár a' fordítóknak nyelve, mint mondám, hibás, dísztelen és rosz, idővel gyakorlatok és studium által csínossá, jóvá válhatik, mert sok kitételeikben a' jó nyelv' idomai látszanak; csak hogy a' szerzők ne tekintsék a' dolgot könnyűnek 's a' mit ezután olvasó közönség elébe szándékoznak hozni, az ne iskolai gyakorlat legyen a' stilusban, hanem a' józan gyakorlatoknak már érett gyümölcse. A' publicum nagyobb tiszteletet érdemel, mint hogy iskolai úgy nevezett exercitiumokkal úntassuk és terheljük.

Szerencse, hogy e' beszéletek 's legendáknak a' jelen kötetben csak egy része van fordítva nem mind, az az csak 16, holott az eredeti gyűjteményben öszvesen 41 van. Ez legalább azon reménnyel vigasztal, hogy

valamellyike csinosabb nyelvű íróinknak a' még nem fordított darabokkal fog bennünket megajándékozni, a' mit annál inkább ohajtók, mert erősen hiszem, hogy e' regék nálunk a' komolyabb historiához fogják édesgethetni az olvasókat, mellyre felette nagy szükség van.

Köztünk a' fordítani vágyás egy idő óta igen kezd elhatalmazni, 's az nagy szerencsétlenség; nem azért — mitől sokan rettegni látszanak — hogy általa eredetiségünk vész, a' mi nem egészen igaz; sem azért, mivel fordításaink' nagyobb része szerencsétlen, ezeket szerencsésbekkel lehetne kipótolani. A' fő baj ott van, hogy nálunk az egyszer fordított munka, bár mi silányan és rozszúl volt is adva, gyakorta harmincz-negyven évre megfoszt azon örömtől, hogy helyette jobbat, vagy épen jót nyerjünk. A' fordításnak, hogy jó legyen, mindenkor művészi kézzel kell készülnie, melly nem csak abban áll, hogy az eredetit jól értvén hibátlanúl világosan és szépen adjuk vissza, hanem abban leginkább, hogy úgy adjuk vissza saját alakjában és typusaiban, miként eredetileg írva volt; a' mit annál inkább kell kívánnunk, minél jelesebb az eredeti műv. Olvasóink' nagyobb része pedig — ér-

tem azt a' sokaságot, melly a' könyvek' keletét eszközli — még koránt sem áll azon ponton, hogy a' fordítóban művészt keresne. Neki elég a' *dolgot* birni, gyakorta elég rosszúl is birni arra, hogy a' későbbi művész - fordító' munkájára vállat vonítván azt mondja: Nem kell, mert rég ismerem és bírom?

Nem régiben fordítattak nálunk Schiller' szomorújátékai: Cabale und Liebe és Fiesco. Ha nem mondom is, minden értő tudja, ki e' fordításokba pillantott, hogy azok a' legkontáribb mázolások, mellyekkel valaha fordító a' maga originálját elundokította 's még is próbálja valaki fordítani, 's fordítsa bár remekül e' műveket újra, sokat merek reá tenni, hogy fordításából könyvárosaink egy pár százat sem fognak vevőkre tolni. A' dolognak illy helyzetében igen igazságos 's egyszersmind literatúránkra nézve üdvözséges kívánság az, hogy íróink közül csak azok fordítsanak, classicus munkát kivált elmúlhatlanúl csak azok, kiknek írói készületek volt 's ezek is ügyekezzenek mind azt megtenni, mit korokban a' nyelv megbír: hogy így, ha már a' sorsnak azon csapása fekszik rajtunk, hogy fordítanunk sok esztendőkre kell, legalább ezen

sok esztendőkre ne adjunk használhatlan munkát 's ne tegyünk tudományos előmenetelinknek kárt. Nem elég csak akarnunk és buzgóknak lennünk, buzgalmainknak legyenek alapjai is. A' szükséges ismeret's tanultság nélküli buzgalom szertelenül többet árt mint használ.

Jámborfi.

III.

Észrevételek az 1833. évi Tudományos Gyűjtemény' I. és II. kötetének némelly helyeire, nevezetesen az *Év* 's *Tekéletes* szókra.

Az *év* 's *tekéletes* szók feletti értekezéseiben Horvát Istvánnak nem az a' nevezetesebb, mit e' két szó' védelmében felhoz, hanem az mit vitézásaiba szükség nélkül kever; azért is fenntartjuk leginkább ezen kirívó helyekről szólani, miután magokra a' fenn idézett szavakra némelly jegyzeteket teendünk.

Horvát Istvánnak sok évi buvárkodásai után mélyen ható látás juttatja nyelvünk' titkaiba 's ő az, kitől, ha meg akar szűnni silány apróságokban látszania nagynak, a' nyelvre nézve még tévedéseiben is legtöbbet tanulhatunk; azért méltó mozgásait figyelemmel kísérnünk.

Az *év* szó iránt közönséges azon megjegyzés, hogy szükségtelen volt olly szót védeni, mellyen senki fenn nem akad többé, mert, hogy legújabbán Kassai ismét roszalja,

azon senki józanúl fenn akadni nem fog. Az idők, mellyekhez ő mind izlésével, mind tudományával tartozik, régen elmultanak 's mit ő ma mond, azt legalább is huszon öt év előtt mondottnak kell vennünk, azóta pedig egy kevéssel előbbre haladtunk. Sőt bátran állíthatni a' jámbor 's csüggedetlen szorgalma miatt tiszteletes öregről, hogy ő soha kor' embere nem volt, hogy a' nyelvrőli képzetek különösségével mindig mintegy kívül állt az időn 's állításai többnyire különczök valának. E' megjegyzés, melly mint mondók, közönségesen tétetik, nem alaptalan, azonban én részemről igen ohajtánám, hogy támadna író, ki minden új, újnak vélt, elavult, 's szóval, nem közdivatú szavainkat vizsga alá venné 's pro et contra elmondaná rólok, a' mi mondható. Ügyelni kell a' sereghajtókra is 's ezek között még kullog egykettő, kiknek az év szó maig új koholmánynak tetszik csak azért, mert soha nominativusban nem hallották! Azonban kitől én szóbirálatot várnék, annak minden esetre az újítás' barátjának kellene lenni, mert nincs sületlenebb ember, mint ki azt hiszi, hogy élő 's kivált félmivelt nyelv lehet újítások nélkül. Másfelől megkivánám, hogy az én szóbiróm dühös újító se le-

gyen; ne olyan, kinek minden morgadalmas dörgedezésű szó megtetszik csupán azért mert új; ne olyan, ki mindig új szót fúr farag (mint Berzsenyi mondja), 's abból viaszként majd istent csinál majd tücsköt; ne olyan, kinek mint Dr. Balogh Pálnak csak úgy tetszenék az új szó, ha önkényt csinálódnék, vagy minden esetre ha ő csinálta volna; röviden: az illy nyelvbírónak biztos ítéletű's a' mit különösen szem előtt illik tartani, jó ízetű embernek kellene lennie.

Visszatérek az évhez. Itt azt is tanuljuk Horvát Istvántól, hogy *esztendő* szó év helyett csak a' jövőben használtathatik helyesen, mit az *endő* végzet sejtet ugyan velünk, de szeretnők ha Horvát István jónak látta volna a' dolgot egészen tisztába hozni, mert erre már nagyobb tudományos szükség vala, mint az év' vítatására. Egyébiránt alig lehető, hogy az *esztendő* kiessék a' multa nézve is jogaiból, hanem ha hosszúsága miatt valaha egészen elhagynának, a' mit sajnálni lehetne.

Végződik ez értekezés illy szavakkal: „Elmondottam röviden okaimat 's vissza vonom homályomba magamat, olly kinyilatkoztatással, hogy e' Folyó Írásban az Év és Esztendő szóról semmi Grammatikai Pernek

helyet adni nem fogok. Máshol akármen-
nyit értekezhetnek miattam róla hazafitár-
saim.“ — Különös neme a' szerénységnek!
Más szavakkal ezt így lehetne magyarul
mondani:

„Én már megtettem a' magamét 's most
meghúszom itt az ajtó megett magamat; de
be ne jőjetelek, mert tudom istenem! úgy ki-
hordalak, hogy még lábatok sem éri a' föl-
det. Máshol, barátim, miattam akár vérig
verekedjetelek.“

Horvát Istvánnak igaza van, ha a' Tu-
dományos Gyűjteménybe minden haszonta-
lan grammatikai fecsegést föl nem vesz, 's
hogy föl nem veend, azt előre ki is jelenthe-
ti; de így kell e azt elmondani? Mit tarto-
zik ide a' homályba vonulás? Micsoda ho-
mályba és miért? Mi nagy dolog vitetett a'
kivítt év szó által véghez, hogy azt Horvát
István egy exegi monumentum-mal zárja?
Vagy ki bántotta Horvát Istvánt hogy homály-
ba kívánczik? Vagy ha ezt a' szerénység
sugalmi' kifejezésének kell tartanunk, hogy
jöhet utána az a' parancsoló 's mint mondani
szokás, nyers nyakas elutasítás? Horvát Ist-
ván legbuzgóbb tisztelői is botránkoznak az
illy furcsaságokon.

A' t e k é l e t e s szónál Horvát István leginkább önvédőleg áll, maga lévén tudtunkra, ki e' szóval él. 'S ha azon gúny, mellyel védelmét zárja, az úgy nevezett új iskolát nem akarná sujtani, ha egyéb kitéresei is nem volnának, csak azt tanulnók belőle, hogy Horvát István a' közírásmódtól nyomos ok nélkül eltávozni nem szokott. Azonban így, mint van az értekezés, azt mutatja, hogy Horvát István korán sem olly tűrődelmes, millyennek látszani szeretne. Mi részünkről fönn nem akadunk az előadott okok után a' tekéletes szón, de Horvát István akadoz a' tökély szón 's csúfolódva vet az új iskolára lenéző tekintetet, holott neki a' tökélyt, ha igazságos akar lenni, épen olly tűrődelemmel illik fogadnia mint maga kívánja, hogy a' tekéletes másoktól fogadtassék; mert mindkettő elűt a' köznyelvtől, a' tökély újsága, a' tekéleteselavultsága által. De végre is olly igaza van e hát Horvát Istvánnak a' tekéletes szónál? Csak annyiban, hogy úgy sem hibásan íratik, de nem hogy egyedül így íratik jól. Horvát István itt bizonyosan kevesebbet mondott készakarva mint tud. A' tökéletes' megezáfolására előhossa a' *tököt* 's azt húzza-ki, hogy a' tök, melly a' *tökfejú*, *tökfilkóban* ostobát jelent, a' t ö k é l e t e s b e n

nem tehát jót, de azt elhallgatja, hogy a' teke sem tiszta gyökér, hanem e betűvel toldott; a' tiszta gyök tehát vagy *tek* vagy *tök*, a' mi tulajdonképen mindegy. A' tök nevű növény hihetőleg gömbölyűsége miatt nevezetett így 's ha a' perfectio' képze a' gömbölyűtől vétetett, az épen úgy vétethetett tök-től mint tek-től, de ezt föltéve bizonyos, hogy mind a' tökéletes, mind a' tekéletes által vitt értelműek, valamint által vitt értelem az is, mikor a' tökfejűvel ostobát jelentünk; de hát a' teke-fejű okost jelentne e? merné e Horvát István valamellyik jó emberét, kit tekéletesnek hisz, annak, mint állítja, gyökérével teke-fejűnek, vagy teke-filkónak nevezni? Bizonyosan nem; mert noha ezen szavak szokatlanok is, százzal fogadnék egy ellen, hogy senki tekéletesre nem magyarázná, hanem annak ellenkezőjére. Már hogy a' *tek* vagy *tök* többféle jelentéssel birhat, arra Horvát István maga figyelmít bennünket az év szónál, az *ér*-nek különböző jelentéseit előadván.

De hát miért nem jó a' tökéletes szó? Csak azon csekély okért, mert a' tökéletes sem rossz és divatos, a' tekéletes pedig nem divatos 's nem is igen méltó hogy divatba hozassék, mert minden háromféle *e* betűje

mellett is csak e betűkből áll 's ezek' szaporítására a' magyar nyelvben semmi szükség; mert továbbá tekéletes épen olyan a' szokottabb tökéletes helyett, mint ha ki k ör ö m helyett azt mondaná *kerem*, a' mi talán szinte jó, de nem jobb a' körömnél 's e betűi miatt úntató.

De egészen helyen kívül van az is, mit Horvát István a' Magyar Tudós Társaságnak, mintegy kedve 's tudománya' bőségéből, juttat. Először is fejcsóválva veszi észre, hogy tudós uraim a' közép e-t kihagyták a' betűk' sorából. — Ha jól értjük a' M. T. Társaság által kiadott nyelvszabályok' rendeltetését (ámbar ohajtának, hogy az előbeszéd egy kevéssé magyarabban irandott), azok egyedül a' Társaság' különös használatára adattak - ki 's néminemű utasításul a' tagoknak, hogy mikor a' Társaság' nevében írnak, azok szerint írjanak. Már, kérdem, a' közép e-nek (a' miről pedig hihetőleg a' Társaság' tagjai is tudnak valamit) nem lévén különös jegye, szükség volt e arról szólni, a' mi úgy szólván még typographice nem is létezik, 's tévedésre nem adhatott okot, a' minek leírásában különözésnek 's eltérésnek helye nincs? 'S még kérdés, ha a' közép e-nek különös jegye

volna is, kellene e avval egyebüttl, mint nyelvtanító és szókönyvekben élni? Ime mi nem jó a' fejet megcsóválni, mielőtt a' fej meggondolta volna miért csóváltatik. Horvát István még az értekezés' folytatában fülébe sugja a' T. Társaságnak, hogy „hozzá (a' Társasághoz) leginkább illenék az okoskodó szólás és ítélet“ 's mind ezt annak az egyetlen közép e betűnek kihagyásaért —!

De sokkal messzebb megy Horvát István alább (II. K. 122. l.) midőn a' M. T. Társaság' Igazgatósága' közléseit adja. Itt legelőbb is megbotlik a' Társaság' *tőkéiben*, de csak igen úgy, mint mikor a' tót a' tatárkát megúsztá, azt gondolván szegény, hogy a' tatárka víz. Itt is a' *tőkéket* könnyű lett volna Horvát Istvánnak megérteni; vessen magára, hogy azt nem akarta. Vagy talán szándéka volt sejtetni, hogy magában a' Társaság' kebelében vannak azon *tőkék*, melyekben ő megbotránkozik? De ezt a' csinálanságot ő nem fogta elkövetni, ez felette szomorú is volna! Horvát István továbbá mulatságot csinál magának a' T. Társaság' másod előlülője' némelly szavaiból, nyájasdagon enyeleg annak titoknokával 's úgy látszik, igen nagy kedvében van, rést találva egy régen fojtogatott neheztelésnek kiárasztására.

A' mi a' másod előlülőt illeti, arról nem azt illenék mondani, jelentő két értelműséggel, hogy „nemzete' előmenetelét szomjuhozza.“ A' mit ő nemzete' előmenetelére munkál és tesz, azt *tettnek, cselekvésnek* híják, még pedig nagynak, nemesnek, melly szűnyádó nemzetét álmából fölébresztette, melly sok nagyra hasztalan sovár kebelnek szomját bőven elüthetné. Való, hogy historiát tanulni én is inkább Horvát Istvánhoz mennék, szeretném sasszemeivel által kalandozni a' multak' elhamvadt birodalmát, de a' jövődőség' mosolygó tartományaiba inkább Széchenyit ohajtanám kalaúznak, attól hitelesen megtanúlva mi és hogyan történt, mit kelljen tenni, ettől kerdeném - meg. 'S nekünk most inkább Prometheusra van szükségünk mint Epimetheusra. Azért nem kell azon fölötte aggódni, ha a' másod előlülő a' Tudománytárt megakasztotta; annak bizonyosan valami botránkozás' kövének kell lenni 's ha az, bölcsen teszi a' gróf, hogy elhengeríti. De inconsequentiával sem vádolhatja azért Horvát István a' másod előlülőt; mert barátja lehet valaki a' kritikának (legalább én úgy gondolom) a' nélkül hogy egyszersmind a' czéhbeli kritikát is pártfogolja; amaz használhat ha jó, visszaverethetik ha rossz, ez

pedig visszaverhetlensége miatt csak kárhuzatos lehet.

Komolyan szólva mind ezen csipdezések és akadozások, mellyek a' Tudom. Gyűjtemény' II. kötetét bélyegzik igen szomorítók 's épen nem Horvát Istvánhoz illenek. — Ha a' hírnév' dolgában még igen új gazda, a' szorgalmas, de nehéz fejű Stancsics Mihál az által törekedik a' világ' ismeretére fölverekedni, hogy a' Tud. Társaság' nyelv-szabályait mohó neki rugaszkodással praeceptori tolla alá veszi ('s meg kell vallani, hogy a' sok haszontalan között egykét jó észrevétele is van, a' mit, ha a' Társaság' ön javát akarja, figyelembe veend); ha a' Pestre telepedett veszprémi szarándok, ez a' minden eddig ismertek között legbarbarusabb ember, kinek nem tudni tudatlanságán kelljen e inkább bámulni, vagy vakmerőségén; ha ez a' „kis gyermekek elbízott mestere, ki a' vers' lábait rajzolt kézre szedte“ mint valami szilaj tulok Szalay Lászlótól kezdve egész Kölcseyig végig gázol a' literaturán, épen nem csodálkozhatni; mindkettőnek hírré volt szüksége 's talán menthetők ha ezt akármi áron is megszerezni törekedtek. Nekik, ha a' literatura egy nagy hordó bor volna, talán még a' csapot is szabad lett volna

kirántani, csakhogy zajt csinálhassanak. De mikor Horvát Istvánt a' magyar történetek' nagy buvárát kicsinségeken kapkodva, kákán is csomót keresve, szinte azon a' kis csínen lepjük - meg, hogy a' 'T. Társaság' csipdezése által nevezeteseadjék, nem annyi e ez, mint-ha valamelly milliomos gazdag vérvérítékezeve, nagy keservesen ásóval és kapával keresné kenyerét? Hiszen Horvát Istvánnak hírhedésre szüksége már nincsen 's tőle az olvasó közönség nem illyeket vár; nem mint-ha Horvát István a' közönségnek háladatból tartoznék valamivel, mert fájdalom ennek nagy része iránta igen is fagyosan 's megmagyarázhatlan részvétlenséggel viseltetik, hanem tartozik annak ígéreteinél fogva, melyeket értekezései közben olly sok ízben tett és soha jobb alkalma nem volt teljesíteni mint most. Vagy tán szerénykedik a' Tud. Gyűjteményt kedvencz tudománya' töredékeivel elborítani? De bár borítsa - el, vagy ha azt nem akarja, közöljön koronként holmit ismeretének gazdag tárából 's az többet fog érni mint nehézkes elméskedései. Kiki abban keresse dicsőségét, avval törekedjék használni, a' miben legerősebb. Horvát István' literatori pályája akkor fog való fényében feltündöklenni, ha azt végig járandotta, vagy

rajta legalább továbbad haladott, azért is igen kár volna, ha ő magát vagy indulatból, vagy viszketegből kis csetepatékra, vagy csekélyebb silányabb foglalkozásokra hagyná elkapatni, mint mellyek hozzá és nevéhez méltók. Neki, ha pályáján híven halad, tisztelői folyvást nevedekni fognak 's a' vasfejjű hitetlenség végre engedend a' kivítt történeti valóságnak.

A' mi a' T. Társaságot illeti, ohajtom hogy annak hibái, tévedései szabadon megrovathassanak. De hiszen ez a' T. Társaság még eddig úgy szólván munkáival fel sem lépett, minek hát ellene olly nagy felhőt támasztani? 'S különben is a' M. T. Társaság olyan, a' millyen hazánk' tudósaiból telt (mert hiszen többnyire mind benne vannak, talán ollyakat kivéve, kiket érdemeik' tetemes volta nem engedett illy kis társaságban megmaradniok); ha jelesebb tudósai volnának Magyaroszágnak, bizonyosan még jelesebb volna a' Társaság is, de most meg kell elégednünk avval a' mi van 's csak azért is hogy miénk, nem kell a' szíveket megfagyasztani iránta, nem kell idegenséget terjesztetni, 's meg kell gondolni, hogy ha a' Tud. Társaság mint társaság még eddig keveset dolgozott is, annak egyes tagjai annál többet

dolgozhattak; végre nem kell gyűlölni a'
Tud. Társaságot azért, hogy ollyat és annyit
nem tesz, a' mi erején felül van, meg kell
gondolni, hogy kezdetben van's kezdete min-
dennek legnehezebb; ha hibázott, útba kell
téríteni, de nem ostorral, mert annak enged-
nem fog; hanem okkal, mellynek hódolni
köteleessége.

Biró Pál.

IV.

Szent történetek az ó és új testamentom' könyvei szerint,
S. Patakon, nyomt. Nádaskay András által 1831. 8r
VIII és 381 lap.

A' könyv, mellyre itt az olvasót figyelmeztetni kívánjuk, egyike az utolsó ajándékoknak, mellyeket literaturánk Kazinczy Ferencz' kezeiből veve. Ő hosszú pályáján reánk árasztott jótéiteit egy újjal, kevésbbé fényessel ugyan, de nem kisebb hálára méltóval szaporítá. Leereszkedik magzatainkhoz is 's a' szent könyv' történeteit nekik lelkesebben mint sokan eddig, szebben pedig mint bárki előtte, mondogatja - el; szemmel tartván a' gyermekded szív' szükségeit 's nem felejtván a' férfiakká serdülendőknek adandó irányt sem. Tudniillik: philosophus beszéli az istenével még közelebb társalkódó ifju ember nem' történeteit; de csecsemő elméhez simuló anyai nyájassággal és egyszerűséggel.

A' munka kettős tekintetből jeles. Egy felől mint élet és nevelés' könyve, ohajtanók,

hogy minden házban megtalálható legyen, mellyet kedves magzattal álda - meg az ég; abban is, melly egyéb szertartással tiszteli istenét mint a' szerző, mert ő ugyan azon forrásból meríte, mellyből más egyház' szolgálja; kívánatos más felől, hogy mint literatura' könyve ne csak forgattassék, de olvastassék 's ne csak becse elismerve, de tanulva, követve is legyen.

Kínálkozik az alkalom e' helyt, hogy a' tizenhatodik, de kivált a' tizenhetedik század' bibliafordítóira 's szónokaira vissza emlékezzünk, mint szebb időszak' hőseire, kik apostoli hivatások' mély érzetében, bajnoki erővel keltek - ki védelmére annak, mi előttök legszentebb vala 's az isteni íge' terjesztésében lángoló lélekkel 's a' szív' leghevenyebb buzgalmával jártak - el. Innen szólások lelkes, nyelvök nemes, tömött, velővel és szépséggel bíró. Felderültek az idők, a' küzdések' századai elmúltak, de fájdalom, vele a' buzgoság 's erő' kora is. Avvagy nem vizenyős, szerteáradó 's a' régi dísztól messze elesett e az a' beszéd, mellyet ma szónokszékeinkről hallani? Ha Verseghy, mint arra készült volt, adta volna a' Bibliát, mellyet előtte Molnár és Káldi adának, miben és mennyire haladta volna

ő meg emezeket? Azt hiszem, nyelve ama' férfias és tömött rövidségű régítől messze elmaradt volna. Korunkban ismét Kazinczy az első, kinél méltó alakban jelenik-meg a' bibliai beszéd, úgy mint Horvát János vagy Májernél a' szent tanítás. Vajha intésünk eljutna azokhoz, kiket illet!

Bevezetésképen a' szent föld' ismeretét 's a' zsidónép' történeteit küldi a' szerző előre; melyeket azután 106 ó, 's 96 új testamentombeli történet követ, a' szent forrás' 's az évszám' mindenkori gondos feljegyzése mellett; végezetül Jézus' utazásai a' szent földön Röhr szerint időrendbe szedve. — Második rész gyanánt egy confirmatioi catechismus áll, az az veleje a' vallástudománynak; harmadikúl pedig tizen öt bevett formula és imádság: hogy minden együtt legyen, mi a' kisdéd' religiói érzése' felköltesére 's gyakorlására szükséges. Ne ijessen-el nem portestans atyát a' „confirmatioi káté“ cím, mert a' 37—9 kérdéseket, melyekben a' reformált egyház' két szentsége tanítatik, könnyen válthatja-fel a' neki szükségesekkel; az imádságok pedig olly nyilatkozásai a' vallásos szív' szent buzdulásának, melyek, hisszük 's akarjuk hinni, minden tiszta léleké lesznek.

Kísértetbe jövének próba gyanánt néhány bibliai történetet adni: de helyettök az előszót közöljük inkább, mellyben a' szerző czéljait fejti-ki 's a' könyv' használá-sa' módjáról néhány intést ad.

„Ifjaink, mond az előszó, a' régibb időben a' Hübner', néhány esztendőök óta az Adler' munkáik' fordításából tanultak. Mi szükség vala azokat újra dolgozni, megértik, a' kik ezen dolgozást az említett két fordítással össze fogják hasonlítani.

Gyermekek semmi jobbon nem kezdheti a' tanulást mint a' bibliai történeteken 's elébb még mint iskolákba küldetnék. A' léleknek alsóbb és felsőbb tehetségeit egyetemben szükség ugyan munkába vennünk, nem különválasztva egymástól; de gyenge korú gyermeknél inkább az érző, képzelő, emlékező tehetségeket: észet és értelmet a' már serdülő ifjúnál. A' hív és értelmes anya válassza-ki az olly történeteket, mellyek keble' kisdédét mulattathatják 's beszélje neki azokat nem a' könyv' hanem a' magaszavaival 's az, áttéve az emberiség' gyermeki korába, saját világában fogjalelni magát 's gyönyörködve hallja, hogy isten mint ereszkedik az első emberekhez; hogy őket mint oktató hol maga, hol angyalai által;

hogy a' híveket mint szerette, mint ótalmaz-
 ta, mint boldogította, a' gonoszokat mint
 büntette; 's azt a' tiszteletet, azt a' bizako-
 dást és hűséget, mellynek példái itt be-
 széltetnek, átszívja; — ezek a' vallásos ér-
 zések neki is érzésivé válnak 's képet kap
 istenről, a' mit ekkor még a' hideg és gyer-
 meknek sovány cathechismusi tanításoktól
 nem vehetne. Vegyük ezekhez, a' mi pae-
 dagogiai tekintetekben épen nem kevés, sőt
 a' mi igen sok, hogy a' gyermek így meg-
 szokik az elébe tett tárgyra függesztetni fi-
 gyelmét 's ízlést kap ismereteket gyűjteni;
 vegyük, hogy ezek a' regélések, mellyek-
 kel, a' mint ő hiszi, anyja vagy tanítója őtet
 csak mulattatni akarja, észrevehetlenül
 ugyan, de annál nagyobb sikerrel, szívébe
 csepegtetik a' nagynak és jónak, a' szentnek
 és szépnek meleg tisztelését, a' rosznak és
 rútúnak borzasztó utálását, 's valljuk - meg,
 hogy alkalmasb szer kisdedeink' legelső ta-
 nítására e' történeteknél nincs. És ha az
 anya a' gyermeket arra is szoktatná, hogy
 a' mit neki ő beszéle, most viszont a' gyer-
 mek beszélje neki 's ez is a' maga szavai-
 val, úgy ez egyszersmind a' stylisticában is
 igen szerencsésen fogna gyarapodni. Hogy
 azt annál inkább tehessék, a' történetek itt

tömötten és érthetőleg vannak adva, a' régibb idők' öldöklő bugyogása és salakjai nélkül. . . .

Azonban vannak, igen is helyek, melyeknél sem hallgatni nem szabad, sem szólni nem tanácsos; ilyen az, például, a' hol a' gyermek magát képzelvén Izsákban, megborzad 's elméjét el nem csendesítheti. Illy helyek körül, talán legjobb volna azt mondanunk, hogy a' mint még most a' dolgot nem érti, úgy nem értené a' magyarátot is; függessze - fel tehát ítéletét, míg nevekedvén korban, erőben is fog, 's akkor érteni fogja a' min most felakadt. Nem rossz ha gondolkodik a' gyermek, és ha meggyőződést keres, de gondolkodjék olly tárgyak felett, mellyekhez van ereje 's meg nem kell engedni, hogy az elmélkedés benne elméskedéssé váljon 's tisztelést kívánó 's érdemlő dolgoknak tiszteletlen fessegetésekké. Sőt szoktassuk arra kisdedinket, hogy midőn a' dolgokat, a' mint nekik talán látszhatnak, gyenge oldalaiknál fogva kapták-fel, keressék és találják - meg jobb oldalait is. Ilyen az, a' mire itt a' figefa' megátkozásánál példát adánk. De szerény tanítónak nem könnyen lesz tiszteletlen tanítványa, mint vak vagy hideg nem annak, a'

kinek lelkében eleven hit lakik, mert lélekig hatott - el a' betűn.

A' confirmátiói catechismus, mellyet a' bibliai históriák mellé tevénk, újra dolgozott 's kibővített, talán meg is igazított mása azon másiknak, mellyet egy reform. vallású uralkodó ház' udvari praedicatora egy nemzetünk előtt felejthetetlen herczegasszony' számára készített. — Ennek a' nevelő annál nagyobb hasznát fogja vehetni, maga minél lelkesebb. Ha maga ez igazi képét kapta - meg a' vallásnak, innen bőv tárgyat vehet tanítványa' oktatására. A' vallást nem eltanúttatott kérdések, feleletek és formulák, hanem értelmes fejtegetések által kell a' gyermek' lelke elébe vinni 's keblében akkor fog aztán élni az igaz és boldogító vallás. A' nem értett és nem érzett, hanem csak eltanúlt portékák nem érdemlik e' szent nevet, a' szívben meg nem gyökereznek, egészen haszontalanok 's kárt tesznek nem hasznot. Nem felemelik az isten' hasonlóságára teremtettt embert, hanem lealacsonyítják.

Ezekhez járulnak némelly könyörgések, és ezek nem a' gyermekek, hanem a' felserdültek' és öregek' számára. Nem állanak itt helyeken kívül, mert magok a' bibliai

történetek is és a' catechismus, úgy vannak dolgozva, hogy a' nagyok is, mintegy recapitulatióul, használhassák. Ezek felől hinni merjük, hogy alkalmasak a' szívet vallásos érzésekre buzdítani, vallásos érzésekben megerősíteni. A' vallásnak végre is az minden haszna, hogy bennünket jókká 's ez által boldogokká tegyen, hogy öröminket megszentelje, szenvedésink között vigasztaljon; kísértetinkben erősítsen, 's kikapván a' mindennapi élet' gondjai közül 's egy fenntebb lelki világ' körébe tévén által, megnemesítsen. De e' magasságra az lépfel aztán igazán, a' kinek feje 's lelke tiszta."

Eddig a' jeles 's mind stylusára mind pedig tartalmára nézve becses előszó. A' mik benne foglaltatnak, azok nem csak mondva vannak szépen és lelkesen, hanem magában a' könyvben valósítva is, azért ohajtunk neki minél több olvasót.

G.

V.

A' művelt-érzékeny Társalkodás (,) Tisztelkedés (,) Üdvözlések (,) a' magasabb csínosságú Társaságba(n) feljelenő Ifjúság' számára (.) Kiadták Sebők József Ügyvéd, Gróf Forgách Úrfiak' és Moth Endre, hites Jegyző, Bárá Forray Úrfi' — (?) nevelői. Pesten 1832, 8rét, 140 lap.

Az újab időkben több munka jelent meg, melly bennünket társalkodásra akarna tanítani, de valljuk-meg végtére, hogy közöttök még a' legjobb is nagyobb részint célhoz nem vezető, gyakorta pedig épen azt lehet belőle legkevesbbé tanulni a' mi czímén áll: társalkodást. Ennek okát kitálatni, úgy hiszem, nem nehéz. A' társalkodás' helyes vagy helytelen létét idő, nép, hely, személyek; szóval, a' körülmények' ezerféleségei határozzák-el, mellyeket előre látni 's szerintök szabályokat intézni akarni czéliránytalan törekedés 's kivált akkor az, midőn a' szabályok' alkotói különösségekre ereszkednek-le 's positivus úton akarnak az olvasónak utasítást adni. Mindent, a' mit e'

tekintetben célirányosan tehetni, néhány közönséges intésekből lehet következtetni.

Kétséget nem szenved például az, hogy a' társalkodás' minden nemeinek kisebb vagy nagyobb mértékben mulatság 's gyönyörködtetés céljai, vagy legalább eszközei egy talán még magasabb célra, honnan természetes következéssel lehet a' társalkodónak fő intéseül ezeket mondani: hogy mind azt, a' mi beszédeik, tréfáik, játékaikban, szóval minden tetteikben, unalmas, kedvetlen, vagy épen bántó lehetne, ügyekezzenek gondosan elkerülni, vagy még világosban szólva, illendő, sőt kötelesség, hogy a' miveltebb körökben senki mást — habár igazság' pajzsa alatt is — ne sértsen, a' maga személyére beszédei, mozgása, tette hangja által valami nagy fontosságot ne helyezzen, véleményeit másokra tolni erőszakosan ne ügyekezzenek, ne borítsa-el beszédeivel a' jelenlévőket, szokják magát mások' szeszélyeinek — azonban karakter-megtagadás nélkül — alárendelni, akarjon és tudjon igénytelen lenni, szóval, hogy a' maga széles és fontosan előre tolt *én-jével* ne fárassza 's úntassa a' jelenlévőket, 's tb. e'féle.

A' jó társalkodási tonus, mond Rousseau, nem lebkény, de nem is nehézkes, hanem természetesen folyó; okos minden pedantság, vidám minden kicsapongás, mívelt minden mesterkélés, nyájas minden izetlenség, tréfás minden kétértelműség nélkül. Beszédei nem értekezések, de nem is epigrammák. Körében mindenki szól iskolás syllogismusok nélkül; tréfál, keresett szójáték nélkül; ügyesen köti-össze az elméséget okossággal, a' tanítást könnyű ötletekkel, az eszes gúnyt 's jól talált hizelgést sanyarú morállal. Mindenki ügyekszik mindenféle tárgyat szóba hozni, hogy alkalom nyujtassék mind ennek mind pedig amannak a' beszélhetésre. Senki mélyebb vizsgálatokba nem merül, nehogy unalmas legyen; kérdéseit mindenki melleleg veti oda, és sebesen fejti-meg, csínnal és érthetőleg beszél, elmondja véleményeit 's támogatja kevés szavakkal. Egyik sem ostromolja a' másik' gondolatját felhevülten, sem a' magáét makacsul nem védi. Mindenki megfontolja a' mondottat 's felhagy a' szóversennyel mielőtt viták támadnának. Minden tanul, tanít, mulattat 's megelégedve megyen-el; maga a' komoly bölcs is tárgyakat szed és viszen othoni rideg fontolgatásaira az illetén

körből.“ Ezt mondja Rousseau röviden, 's bár mások köteteket írtak azóta össze, nála többet 's alaposbat alig mondottanak. A' genie azonban ezen intéseknél is: mint mindenütt, kivételekre fog magának szabadságot venni tudni, mellyek közjavalást nyerhetnek, csakhogy mértéket és határt ismerjen, mert minden szabadság korlátokon kívül mások' jogainak csonkítása, vagy épen despotismus, melly valamint máshol, úgy a' társalkodási körben is szenvedhetetlen.

Íme ezek, vagy ezekhez hasonlók lehetnének körülbelől azon közönséges szabályok — intések inkább — mellyeket a' társalkodók' figyelmébe ajánlani célirányos volna.

Az előttünk fekvő munka' szerzői tapasztalván, hogy ellenére az újabb korban fölébredt nemzeti szellemnek és magyardásnak „Dámáink 's Kisasszonyaink — mint az előszó mondja — tanult Szokásból most is minden Társaság Koronában Külnyelven társalkodnak 's gyönyörködnek azt hozvánfel igaz Mentségül, hogy Magyarúl a' Módban forgó társalkodási Tisztelkedéseket, Kellemeskedéseket kiejteni nem tudják, sőt Könyv sincs, honnét megtanulhassák, elhátározták magokat — minekutána nekik Sze-

rencsesors jutott volna több nagyúri Társaságokban feljelenni 's a' Panaszokat közelebbről is hallani — hogy Tapasztalások után a' fenntebb műveltségű Társalkodásokban előforduló Tisztelkedéseket — Hódolatokat, Üdvözléseket — Meghívásokat — Megszóllításokat — Kellemeskedéseket — ezen cím alatt: „A' művelt-érzékeny Társalkodás — Tisztelkedés — Üdvözlések“ — magyarul felmutatni 's részint szóváltogató Példákban — részint több érzékeny 's barátságos Levelekben Ifjainknak leginkább, kiknél kezdeni kell — fejtegetni.“ E' szavakból világosan láthatni a' szerzők' elveit és célját, munkájok tartalmából pedig a' magok elébe szabott elvek' alkalmazását. Szabad legyen mind ezt, mind pedig amazokat néhány rövid észrevétellel kísérni.

Ha a' felebb fejtegetett pontokat a' jelen munkára alkalmazzuk, általában azt kell mondanunk, hogy e' társalkodást tanító könyv mind elveiben, mind céljában, mind pedig elvei' alkalmazásában hibás, 's kivált ez utósó tekintetben olly hibás és rossz, hogy felőle igazságos ítéllettel még csak egy kedvező szócskát sem mondhatni.

Társalkodási tonus ismételt szokások és megegyezésekből szótlan születik 's mint

már futólag érintetett, minduntalan változik a' körülmények szerint; következőleg azt theoretice 's a' priori alkotni mint Knigge', Wenzel' 's több mások' példája bizonyítja, igen visszás gondolat. Mert hogy jelesül Knigge' munkájának is publicuma 's több kiadásai voltak, egyedül az tevé, mert benne néhány hasznos intés foglaltatik az élet' 's emberismeret' nagy könyvéből. Illy sajátsággal a' jelen munka nem dicsekedhetik, mert benne a' komolyabb 's hasznos reflexiók' helyét is érzelges 's értelemtől üres szódagály tölti-be. Wenzel' munkája elmondja tanítványainak jól és rosszúl mint kell ülni, állni, járni; törvények alá ügyekszik vetni a' kéz' és arcz' mozdulatait, mellyek, ha színjatszói művészségből ebbe pedig a' plasticából volnának véve, felette becsesek lehetnének, mert bizonyos az, hogy művelt és nevelt embereknek másként kell minden mozdulataikat tenniök, mint a' bakonyi kanásznak. A' jelen könyvben ilyenekről semmi sincs (a' mik l. 50—58 mondatnak czifra üres beszédek), de hiszen ez nem is akar bennünket ilyenekre tanítani, fogja valaki ellenvetni. Annál gonoszabb! Mire akar tehát? *Mivelt-érzékeny társalkodásra?* Valóban ez csudálatos egy könyv: le-

ereszkedik a' legapróbb különösségekre 's nem csak társalkodást tanít a' priori, hanem még é r z é k e n y társalkodást is ezen fölül, a' minél nevetségesb dolgot alig képzelhetni. Melly fonákság azt gondolni, hogy érzékenységet utasítás 's szabályok után és szerint lehet tanulni! Micsoda kifejezései lesznek azok az érzéseknek, mellyeket valaki így eltanult? Vagy tegyük fel, hogy ezen eltanult érzések jól lesznek kifejezve, illik e, kell e, szükség e, leczkéket tartani arról mint kell érzéseket hazudni, mellyek nem keblünkéi, hanem csak eltanulva vannak? Vagy a' szerzők a' társalkodási köröket játékszínne akarják változtatni, hol minden embernek idegen alakban, gyakran ön természetével ellenkező szerepben kell megjelenni? — Szükségnek tartom továbbá itt azt is megjegyezni, hogy érzékenység és érzelgés között nagy a' különség, 's a' szerzők e' kettőt mindenhol öszve látszanak tévesztetni. Érzékenység e' munkában csak emlegetve van, a' mi valódiul uralkodik 's a' könyv' minden lapjait előzőnlé, nem egyéb mint érzelgés, az az ok nélküli túlcsapongásai az érzésnek, mellyet kiirtani kellene inkább az emberi szívből

örökre és gyökerestül, hogysem még könyv által tanítani.

Állítatik az előszóban az is, hogy a' szerzők a' fenntebb műveltségű társalkodásban előforduló tisztelkedéseket akarják könyvekben tanítani, 's bár ez való volna, akkor a' kritika ha meg nem bocsáthata is, némelyeket legalább feledhetett vala: de ez állítást a' könyv' minden lapja, cikkelye, sőt sora megczáfolja, mert olly társalkodás, melly itt leíratik, ajánltatik 's — oh vétek! — tanítatik, nem Magyarországon, de talán a' föld' kerekiségének egy művelt körében sincs divatban, ha pedig valahol volna, minden józan meg fogja vallani, hogy az olly affectált és izetlen társalkodás, mellyet lelkes ember száműzni kívánhat a' polgári körökből; 's bizonyossá tehetem a' szerzőket, hogy azon úri személynek, a' ki' házából ezen társalkodási tonust abstrahálva vallják, nem a' legszebb bókolatot (compliment) tesz. E' társalkodást, hogy őszinten kimondjam, a' szerzők magok' fejéből költötték, mert elhagyván azon czikornyás és szenvedélyt hazudozó üres alkalmi correspondenciákat, mellyekkel a' könyv' nagyobb része megrakva van, csak azt kértem a' szerzőktől, micsoda társaságban fordultak elő azon

formalitások, mellyeket a' könyv' ezen cím alatti szakasza: Tudósítások 's meghívások (I. 116) és ismét: Tisztelkedő Meghívások és Hódolatok (I. 129), előad? Ha valaki ezen példák szerint hívna - meg mást mulatságra, tánczra 's tb. 's a' meghívott szinte így köszönné - meg, két elváló így bucsúznék egymástól 's tb. lehetetlen, hogy maga magát a' legnevettségesebb caricaturává ne alacsonyítaná. — Ennyit a' könyv' elveire 's elvei' alkalmazására. — Ohajtom, hogy a' ki e' bírálatot olvasandja, bővebb meggyőződés végett tekintsen a' szerzők' munkájába, kivált az imént idézett lapokra. Beletekinteni elég; végig olvasni nehéz és nem kell. Kár volna az időért!

Olly korban élvén még mai napig is, mellyben íróink grammatikával és stilussal keveset gondolnak, szükség, hogy bírálataink a' munkákat nyelvi tekintetben is figyelemre vegyék, azért megenged az olvasó ha itt olyanokra terjeszkedünk - ki ismét, mellyek e' két pontot illetik. Nálunk még most is érdem 's pedig nem csekély — oh fájdalom! — ha az író hibátlan nyelven ír, holott ez más nemzeteknél a' literatori pályának elmúlhatatlan föltétele. Azt nem kívánhatjuk egymástól, hogy stilusaink ha-

sonlók legyenek; ez egy részről lehetetlen, másról pedig nem is szükséges. A' stilusban úgy szokta magát az individualitas kijelenteni, mint az arczvonásokban, 's belőle a' lélekre és gondolkodásra is helyes következtetéseket lehet vonni: de minekutána van, legalább lehetséges minden írás' nemében egy bizonyos fő elveken épült stilisticai ideal, megkívánhatjuk méltán, hogy mindnyájunk' stilusa még a' maga sajátságai mellett is az írás' nemének ezen ideáljához mind inkább közeledjék. A' szónoknak szinte úgy saját nyelve van mint a' költőnek, a' történet-írónak úgy mint a' philosophusnak, melyeket összetéveszteni mindig megbocsáthatatlan hiba. A' mi íróink' nagyobb része ezen hibától nem ment. Nálunk a' történetíró — ha szabad őt így nevezni — valamint szinte a' szónok is vármegyéinken, vagy az úgy nevezett konyha-, vagy pedig fülmilével, csörgő patakkal, esthajnallal felfedrozott nyelven szól 's olly izetlenül és gond nélkül, hogy írásaik vagy beszédeiknél a' legtűrődelmesebb is elveszti türödelmét. Az újságíró ossiáni csillogású kifejezésekben duzzadoz, a' legmindennapibb 's egyszerűbb ideát csodálatos szóczikornyákba burkolja, 's nem áttall felszedni olly virágokat is, mellyek

egyedül a' költő' számára termettek, 's más-nál izetlen és nevetséges piperékké válnak, holott az ő törvénye az volna, hogy lapjait a' történetírás' legalantabb 's legvilágosb nyelvén szerkesztesse, mert a' mit ír, annak nagyobb része csak napi becsű, 's rövid idő alatt elavúl, napi becsű dolgokat pedig mindenki könnyen akar olvasni, megérteni, nem fejtörésekkel 's fontolgatás és studiumok után. Még mái napig sincs alkalmas nyelven írt újságunk, holott igen könnyen lehetne.

Az imént mondottakra az előttünk fekvő könyv ismét egy esalhatatlan tanújel. Stilusa olly czifra és mesterkélts 's tömve annyira van szó és képdagállyal, hogy az olvasó gyakran nem tud, még csak nem is gyanít értelmet. Mit tesznek például az ilyenek: szépkedv, sorsállapot, örömszerencse, örömboldogság (van bánatszerencse 's bánatboldogság is?) hűségálm, szívbetű, szívindulat (van e észindulat is?) 's tb. száz? mellyeket nem prosai és didactikus munkában — millyen ez volna — hanem egy ömlengő, szabad röptű lyrai költeményben sem fognánk tűrhetni. A' szerzők talán azt hiszik, hogy ezen erőszakosan egymáshoz raggatott szavak által a' beszéd szépséget nyer? Én kénytelen vagyok az illy nyelvet

azok' számába tenni, mellyet Roma' egyik legszebb nyelvű írója stilisticai ridiculismoknak nevezett. Vajha íróink olly példák után, millyeket Kazinczy' prosáiban általában 's Kölcsey, Kis János *) és Toldyéiban sok helyt láthatnak, tanulnák valahára megválasztani a' való szépet az üres piperétől, a' stilus' egyik nemét a' másiktól 's tanulnák érteni, melly kincse egy írónak a' stilisticai csín és előadási művészet még akkor is, midőn tárgya komoly 's tudományos.

Az igehajtogatásban e' könyv semmi törvényt nem látszik követni. Biráló azt hiszi, sokszor fejtegetett okokból, hogy a' *szorítasson* és *szorítassék*, *gyönyörködhet* és *gyönyörködhetik*, *örvendezem* és *örvendezek* közül — hogy több ne említessék — minden esetre csak egyik leszen jó, nem mindkettő miként a' szerzők használják. Azon orthographiai tévedéseket, mellyeknél az etymologia szolgálhatott vala vezérfáklyául elhallgatván, a' substantívumok' nagy betűvel írására melly l. 138 — 140 ajánltatik, csak azt jegyzem-meg, hogy a' mellette felhordott

*) Pope' próbája a' kritikáról olly férfias szépségű, praecius nyelven van adva, mellyhez nem sok hasonlót mutathatunk. Lásd a' Sas' I. Köt. 101—120. l.

mentségek nem okok, hanem üres, pusztá beszéd. Közülök figyelmet egyedül az érdemlenez, hogy a' nagy betűk által a' substantivokat megkülönböztetni könnyebb volna, de bíráló erre azt feleli, hogy olly tanítványnak 's olvasónak, ki csak nagy betűből tudja a' substantivokat megkülönböztetni, kezébe nem könyvet, hanem ekeszarvat és kapát kell adni. A' helyett hogy a' szerzők ezen nagy és kis betűi különböztetésekre helyes alap nélkül olly nagy gondot fordítottak, hasznosb lett volna az interpunctioi szabályokra ügyelniök. Az a' sok pausa minden lapon, nem jelent egyebet, mint ingatag elveket az interpunctioi tudományban. Kedve volna bírálónak itt végűl azt is kérdeni, miért vannak a' szerzők e' két szóba: *szív* és *szép*, olly mérték fölött bele szerelmesedve? Ezek a' sok használás által úgy elkoptak, hogy midőn az olvasó a' könyv' végére jut, már nem is képzel alattok semmit, egyedűl üres hangoknak veszi. Illy gyakori használása ugyan azon szavaknak mind kifejezési mind pedig gondolati szégyenséget árul - el. A' 46. lapon az olvasó a' *szép* szót tizen négyszer, a' 113. lapon a' *szív* - et ismét tizen négyszer, a' 69. lapon pedig a' gondolatjelt (pausa) huszonkét-

szer találhatja - fel, a' nélkül hogy csak egyszer is szükség volna reá. Képzелhetni az egész könyvben hányszor jöhet elő a' *szív* és *szép* 's a' 140 lapnyi munka hány száz pausával lehet megrakva! Keserves dolog midőn a' kritikának illy gyermekes számításokra kell leereszkedni, de ki tehet róla, hogy literaturánk némelly tekintetekben még mindig gyermekkorában van 's hogy még abc-éznünk is kell és szükség. Németország' írói az írói pályához szükséges elvekben 's készségben Bodmer és Breitinger' korában, kik elsőik gyujták - meg a' kritika' fáklyáját, in massa előbb voltak mint mi jelenleg vagyunk, 's ez így leszen mind addig míg könyveket írogatunk szükséges tanulás és előkészület nélkül.

Komjáti.

LITERATURAI ÉRTESÍTŐ.

Ridiculum acri

Fortius et melius magnas plerumque secat res.

I.

A' Sas czimű folyóírá's redactiója alázatosan jelentí és kéri, méltóztassanak az olly írók, kiknek dolgozásaik jó vizenyősek, áradozók, kik íveket tudnak tele írni, a' nélkül hogy valamit mondanának, kiknek értekezéseiknél jó hosszúkat lehet ásítani, kiknek nyelvők jobban egyez a' constitutionális magyar szabadsággal, hogysem grammaticai, logikai és stilisticai szabályok által magát fékezni hogyná, 's általában minden olly írók, kik magokban semmi vagy igen kevés jelét érzik annak a' csúf tehetségnek, melly *genialitásnak* nevezetik, 's kik le mernék tenni a' hitet, hogy mind eddig még magok' fejéből nem írtak 's írni jövődében sincs sok reményők, mind az illy írókat kéri, méltóztassanak magokat nála, mint a' Sas' jövődő köteteinek dolgozó társai jelenteni. Ha kiknek pedig már kész munkájok volna idegen mezőkből gyűjtögetve, tele a' compilálgató betegségnek minden symptomáival, millyenek: a' mindennapi ideákon való hűledezés — például a' redactori *éljen és halljuk* 's ez a' végtelen sokat jelentő mys-

tikus jegy : !? — az agynak epigrammás ponoristicus lobjai, az ajkakról szüntelen és akaraton kívül szivárgó balogh páli mérgek, a' magokat porban csúszás és földön fetrengés között harsogó és puffadó zajban jelentgető juridica kinos gyomorgörcsök (Sas, I. l. 71—100) elaggott poeták' (Szentmihályi, Sas, IV. l. 135) politikai paroxysmusaik 's több e' féle; az illetén munkákat a' redactio köszönettel veendi, a' kiadó pedig 20 váltó forinttal fogja ívenként megjutalmazni. Gond leszen arra is, hogy ezen ajánlott honorariumon felül azon értekezés, kivonás, vagy fordítás, könyvvizsgálat és ismertetés, jelentés vagy tudósítás, melly az egymás után kijöendő XV kötetben az előfizetők' által legkevesebbé fog olvashatónak találtatni, szóval, mellyben az elmének legkevesebb jelei fogaak mutatkozni, 400 váltó forinttal jutalmaztassék-meg. A' magyar literatura t. i. már igen is gazdag olly munkákban, mellyek mély itéletet, valódi tudományt foglalnak magokban; minthogy pedig olly dolgozások, mellyek tudományt árasztanak-el, Rousseau' bizonyítása szerint veszedelmesek a' világnak, ügyekezni fog a' redactio, hogy folyoirása által minél kevesebb itélet és tudomány terjesztessék-el.

Az előfizetés' ára annyileszen mint eddig, de az ívek' száma, mint a' redactio reményli, nevedezni fog, mert literaturánkban (hála az égnek !) napról napra több kilátás van olly munkákra, millyeneket a' redactio kíván.

Egyéb iránt mert a' redactióhoz sok tudósítások érkeztek, mellyekből nyilván van, hogy azon Visszaigazgatások, mellyeket dr. Balogh Pál dr.

Bugátnak koronként készítget, tele lévén solidus (az az életlen) elmésségekkel, mellyek szívet nem ingerlenek, 's tele ítélet által rendbe nem szedett tudománnyal, mellyek mint rajzó méhek egyhangúlag zsibongva alkalmas szerek lelki zsibbadást eszközölni 's álmhozó mákony (opium) helyett használhatók a' szendergeni kívánó magyar olvasóknál, jelenti a' redactio, hogy dr. Baloghot zsoldjába vette 's ennek utána több illy szenderítő Visszaigazgatásokat fog általa készíttetni, mellyeket néha a' Sas' köteteihez mellékel, néha pedig ráadásul különös füzetkében ajándékozand előfizetőinek.

2.

Egy szegény sonett-író — kinek praedicatuma: a' jó *) — jelenti hogy a' Kritikai Lapok' I. füzetének recensióján már szinte három év óta dolgozik 's a' Vezérszó' bírálatán, mint a' *legeslegújabb* folyamú Muzárionban láthatni, szerencsésen keresztül is esett's reménysége van, hogy nyolcz év múlva (ha csak számolásai nem csalják), az egészzet ki fogja adhatni, általa Bajzát Kritikai Lapostúl tökéletesen tönkre teendő. Hogy ígéretének megfelelhet, biztatja főkép az, hogy eddig is egy sonettet két év alatt mindig elbirt készíteni.

*) „Mann ist doch auch verzweifelt wenig wenn man nichts ist als ein ehrlicher Kerl.“ Ezt nem én mondom, hanem Lessing, azért kérlek jámbor olvasó, méltóztassál elhinni.

3.

Dr. Rummy Károly György tudtokra adja mindeneknek, kiket a' dolog most vagy jövődőben illethet, nevezetesen pedig az újságlevelek' és folyóíráások' szerkeztetőinek — kivált a' német nyelvűeknek — hogy a' kinek valamelly nemű értekezés, hirdetés, jelentés, versezet vagy recensióra szüksége volna; az csak tudósítsa őt 's a' kívántat tőle azonnal meg fogja kapni. Neki mind egy akár philosophia, mathesis, physika, astronomia, historia, akár poesis, architectura, hydrotechnia, diplomatica, numismatica, sphragistica akár a' politikai 's orvosi tudományok' széles mezejéhez tartozzék a' feladandó tárgy, ő azt elkészíteni minden pillantatban ajánlja magát. Ő ugyan az említett tudományoknak egyikében sem jártas annyira, mennyire csak közepszerű íróhoz is illenék, de birtokában van egy lidércz (bibliothecának hívják) mellynek segédével a' mások' elmekincseit azonnal sajátjává teheti. Jelenti egyszersmind, hogy dolgozásiért jutalmat nem fogad-el, csupán azt kívánja, hogy neve a' czikkelyek alatt (bármi semmicskékről legyenek is irva) ott ragyogjon. — Magyarúl, mert még ez a' nyelv nincs elkészülve (lásd Krit. Lap. II. Füz. 92. lap.), nem sokat fog írni, hanem várakozik, meddig az *maga magát elkészítendi*.

4.

Almási Balogh Sámuel — rokona ama' nagy hírnű dr. Balogh Pálnak, ki a' philologiában a' cir-

culi quadraturát feltalálta, az az megtanította dr. Bugátot, mint lehessen a' magyar nyelvet újítás nélkül tökéletesíteni — egyike a' most élő legnagyobb philosophusoknak a' SASban nem sokára egy értekezést fog közleni ezen cím alatt: „Futó gondolatok az elmebeli különféleségről“ (Sas IV. 55. l.) mellyben értekezni fog az örökkévalóságról és istenről, utána a' világról és első emberről 's ha lehet majd a' vízözönről is, és bebizonyítja *csalhatatlanul* a' Herder és Esaiás' propheta fölséges szavaiból, hogy (a' mit még eddig nem tudtunk!) a' természetben nincs két egymáshoz hasonló ember 's minekutána nagy talpra esett, széles karimájú okokkal, mellyeket ne birjon minden gézengúz kritikus feltaszigálni, mind ezeket megmutogatta volna, syllogistice bebizonyítja, hogy Fenyéry, Bugát és Bajza urak és dr. Kovács könyvjelentéseket recenseáltak 's recensiójokban himpellérséget, kontárságot és papírosmázolást emlegettek; dr. Kovács pedig (horrendum dictu!) még istentelenséget és boszorkányságot is. Megmutogatja továbbá Bajzának abbe-
 li hallatlan írói vétkét, hogy a' „szólásmódban“ Révait nem egész hűséggel követi. (Lásd a' Sas' X. kötetét.)

Ugyan ezen Balogh Sámuel épen most recenseálja azon fordításokat Shakspearból, mellyeknek elkészítéséhez Döbrentei még hozzá sem fogott. Ő t. i. fölfedezvén azon mesterséget, mint lehessen olly fordításokat megítélni, mellyeknek az ember originálját nem ismeri, (Sas VII. l. 145.) azon becses találmányra is eljutott, mint lehessen olly dolgozásokat is megbirálni, mellyekhez az írók még

hozzá sem fogtak. A' kritikának t. i. nem az célja, hogy a' munkákat az olvasónak karakterizálja 's felőlők részrehajlatlan ítéleteket mondjon, mint a' mostani *bojtorjánkodó fiatal magyar kritikusok* kiáltozzák, hanem az, hogy az írókat minden kitelhető módon serkentse és buzdítsa az írásra, 's az által eszközölje, hogy íróink sok papírost beirkálván a' literaturát minél nagyobbá, tetemesbé tegyék. Mert a' tudományos gazdagság nem a' jó, hanem a' sok munkákban áll. E' nemes célokat ő úgy hiszi elérhetőeknek, ha kiszemelve a' legroszabb írókat 's legszegényebb munkákat, azokat jó vastag és harsogó dicséretekkel elhalmozza 's reájok olly tulajdonságokat ruház, mellyeket még szerzőik sem hihetnek-el. Ezen szép foglalatosság szándékai' kivitelére egy más eszközt is önként nyújt, azt t. i. hogy így alkalma leend a' mostani harapozni kezdő kritikák ellen dolgozni, a' mit úgy hiszen kivihetőnek, ha ellenök úton útfélen meggondolás és ítélet nélkül minél többet papol. Mert a' nagy publicum úgy sem annak ad igazságot, ki jól, hanem annak, ki igen sokat, folyvást és mindenütt stans pede in uno recitálja iskolás gyermeki tudományát. Illy célból recenseálta Macbeth' fordítását a' Sas' VII. kötetében 's ámbár recensiójában csak ezen öt szónyi gondolatot mondá: hogy a' fordítás valóban szép, jó, becses, de mivelezen öt szónyi gondolatot nyolcz lapon mondta-el, a' publicum most már hiszi, hogy e' fordítás remek műv, habár előbb olvashatlannak tartotta volna is.

5.

Papp Ignác — a' veszprémi FŐ NEMZETI iskola' volt tanítója — alázatosan könyörög, hogy minekutána ő a' Sasban, Ekhóban 'stb. néhány vas-kos elmésséggel megterhelt recensiót bocsátott köz-re, méltóztassék az olvasó közönség már egyszer ő rajta is nevetni.

6.

Minekutána az olvasó közönség Szemerei Szemere Pál úr' hat sonettjét — melly csaknem 31 évi kínos literatori pálya' gyümölcse — még mái napig sem ismeri eléggé, jelenti ez országszerte tisztelt, *) bájos, mély tudományú, és a' mi neki egyik ritka dísze, szerény lelkű ember, kritikus és poeta, **) hogy ő a' maga hat sonettjét ezután minden héten kétszer fogja az újságlevelekkel köz-re bocsátani.

7.

Udvardy János hites földmérő, a' magyar Tudományos Akademia' levelező 's a' Frauendorfi bajor Kertésztársaság' rendes tagja, kéri a' magyar olvasókat, méltóztassanak kétségbeesni az iránt, hogy ő egyhamar írni megszűnjön, mert bizonyossá

*) Tud. Gyűjtem. 1833. II. köt.

**) Kaziucz' útja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra Pest, 1831. 48 's 49. lap.

teheti a' közönséget, hogy ő gróf Széchenyi' Hitel, Világ czimű munkáiban igen gazdag forrásokra talált, mellyekből sokáig fog merítgethetni. Hogy ezen gazdag tárokból pótolgatja szükségeit, azt neki vétkül senki setulajdonítsa, mert minden dolognak két oldala van, jó és rossz, mellyeket a' publicumnak felmutatni igen hasznos. E' szerint a' mit gróf Széchenyi a' Hitel 's Világban *jól* mondott, ő azt ismét el fogja mondani *rosszul* 's a' mit a' gróf 15 — 20 sorban, ő azt 15 — 20 lapon fogja elszavalgatni.

JUTALOMHIRDETÉSEK.

1.

Ki be fogja bizonyíthatni, hogy a' Sasnak minden eddig kijött köteteit végig birta olvasni, az vas türedelméért egyik kedvelt irónknak munkájából egy csinos példánnyal fog megjutalmaztatni.

2.

Minthogy minapában egy ÉRETLEN kritikus azt merte mondani, hogy VIRÁG BENEDEKBEN nem volt elmésség 's ez által e' koszorús poetát, kinek mindenbötűje TEKÉLETES a' maga költői fennségéből akarta leránczigálni, néhány ELÉRT 's rohadásnak indult tudós öszveállván, jelenti, hogy a' ki Virág Benédek' költői elmésségét meg fogja tudni mutatni, az a' HYPOTHESISÉK' ETYMOLOGICO-HISTORICUS CODEXÉBŐL, hol a' paradicsomi első embe-

rek' magyarlétének bebizonyítása IGÉRTETIK,
egy példányt fog ajándékul nyerni.

KÉRELEM.

Úgy gyanítatik közönségesen, hogy a' Muzárion' 412—461. lapjain Szemerei Szemere Pál úr a' publicumot a' Kritikai Lapok' rovására akarta megnevettetni: történt azonban igen sokakkal, hogy ez idézett lapokat figyelmesen 's több ízben olvasván, nem a' Kritikai Lapokat nevelték, hanem magát Szemerei Szemere Pál urat, a' mi igen szomorú dolog. Hogy illy valami jövődőben ne történhessék, 's a' nevettetni akaró ön maga ne váljék nevetség' tárgyává, néhány névtelen barát ezennel kéri a' Muzárion' redactioját, hogy ezen túl, valamikor csak Szemere gúnyolni 's elméskedni akar, mindig jegyeztessék ki világosan: hol és mit kell nevetni.

Nyirkáló Ödön.

VISZHANGOK,

UDVARDY JÁNOSHOZ, FÖLDMÉRŐHÖZ 'S LEVELEZŐ TAGHOZ EGERBEN
AZ 1832-DIKI FELSŐ MAGYARORSZÁGI MINERVA 3-DIK KÖTETÉNEK
511 — 531 LAPJAIN KIJÖTT ÉRTEKEZÉSÉBŐL: A' MAGYARNYELV'
ÜGYÉBFN!

Kedves Indzsellér *) úr! *Lieblingstudiumom* lévén magamnak is a' *philologie*, már régóta különös *Eifert* fordíték anyai nyelvünk' *culturájára* 's mindenkép *studiozotam* azon, mint kölljön, vagy lehessen a' magyar nyelvnek más europai pallérozott nemzetek előtt egy kis *interessét* szerezni. — Előttem *brillírozott* az angol nemzet' példája, melly minden *praejudiciumokon* túl emelkedve, akármelly idegen szót, melly egy új képzetet, vagy annak *satirungját* jól kifejezi, tüstént megragadja 's *indigenául* fogadja, és illy formán saját nyelvét, melly csupa idegen nyelvek' *congeriese*, a' nyelvek' mustrájává tette. — Láttam, hogy a' *purismusban* *affectáló* magyar, 's a' sok *übermüthig* MARKAKÖPI *neolog* mármár *dictatori edictummal* megfixírozta a' nyelv' tisztaságát. Láttam, hogy e' *sottisz*, e' vak *patriotismus* az *orthodoxus philologot* az ab-

*) Indzsellér sokkal jobb mint földmérő, 1) mert idegen, 2) mert magyar kaptára van ütve, és 3) mert a' pórnépnél is így van *ususban*. —

surdumig sárba vezetendi, 's ez *Übermuthért* *seculumokig* keményen lakolandunk: mert avvagy mi *juss*on is *praetendálhatnók*, hogy minden más nyelvektől egészen különböző *terminológiánkat*, 's naponként szaporodó új koholt szavaink' *myriaszt*, *memorizálgatni* más tudós nemzeteknek kedvök eredjen; holott *chaos* *grammatikánk* maga is egy *labyrinth*? De — *quis contra torrentem!* — nekem legalább e' *fanaticus* *sectával* *polemizálni* nem jöve *kurázsom*, *Indzsellér* úr, — nem *schmeichlirozásból* szólok, — valami fölsőbb *daemontól* *inspirálva* és *animálva* lévén, bátran kikelt a' F. M. O. Minervában közlött jeles *Abhandlungjában* a' *puristák*' ezen *paradox* *abususok* ellen. — Én az ott *brillirozó* *argumentek*' *nüánczai* által egészen a' *Schwärmereyig* elbájolva, legottan egy tisztelkedő ódácskát *componáltam* a' szívünkre kötött *miscela*' *manierjában*, az úr' nagy *Unternehmjenek* méltó kitrombitálására. — De hitvány *gagéja* magában a' *virtusnak* a' puszta *eloge*; a' nagy *entreprise* leg-gazdagabban van *remunerálva*, ha szerencsésen *reussirozik*. Ezt tudva már, illy csekély *complimenttel* én is meg nem elégedhetém; hanem kötelességem érzém magamat az úr' *glorreich* *tendentiáját* *secundálni* és *promoveálni*. *Indzsellér* úr, ki mint a' F. M. O. Minerva' folyó évi folytatásáról szóló jelentés hitelesen állítja, „már is dicső fényben ragyog *Literaturánk*' *MEZEJÉN*“ nem fogja úgy tartom, *apprehendálni*, hogy egy kezdő *tyrócska* a' homályból előlép, és szilárd észrevételit 's ónsúlyú *argumentjeit* viszhangozza. Ebbeli *Verwegenheitomat* kimentti az *Eifer*, mellyel a' hazai nyelv

íránt viseltetem. Ha már — mint eleve *schmei-
chlirozok* magamnak — viszhangjaim az *affectált
purismus' extremumának absurdumig* sárba vezető
útjáról, az ott bolyongó magyar írók' meggyőző-
dését, az Indzsellér úr által *accurate megfixírozott*
közép útra, az *absolutumra stimolandják*; ne az
enyém, hanem az úré legyen minden dicsőség. Én
csak az úr' *principiumit repetálok* egy kisse' *sy-
stematicusabb* rendben (mert tudjuk, a' *Zseni a'*
rend' korlátin túl csapong) *argumentjeit exemplu-
mokkal és similékkal elucubrálom* (mert tudjuk,
a' *Zseni iskolai regulákkal nem bajlódik*), mélyebb
jelentésű *sententiáit*, — hol magam megérthetem,
— magyarázó *Anmerkungjaimmal explanálom*, hol
pedig azoknak *majestätisch nüánczírozott* értelmök
csökély tehetségimet haladja, tisztelettel bámulom,
's bámultomat egy olly sokfelé magyarázható *nó-
ta exclamationissal*, minő „a' magyar nyelv ügyé-
ben!“ cím után *bagnétos* örként *paradérozik*, fe-
jezem - ki. — Viszhangjaimba híven erőködtem az
úr által *projectált Werbung sztilt assequálni*; ez
erőködésemnek *resultatumit percipiálhatja* is az
úr írásomban mindenütt. — Fogadja most az úr
e' gyöngé *Versucht* magas fényű *generositásához*
illő *gratiával*, ki is maradok Indzsellér úr-
nak *unterthäniger* csudálója.

I.

„Minden embernek, még a' legbutábbnak is, igaza van ön argumentumai' szempontjából,“ — 517. l.

Udvardy úrnak teljes igaza van. De hát mit értünk az argumentumokon? Talán holmi logikai formáit az okoskodásoknak, 's holmi iskolás syllogisticus kikövetkeztetését valamelly igazságnak a' megelőztekéből? Ó kérem! a' villám - sebes nagy elme a' láncz szemek' módjára egymásból folyó propositionok' apró fokain nem lépdegél, 's a' syllogismusok' lassú menetelin nem andalog; hanem azokon egyszerre túl röppen. — Illy szoros értelemben vett argtmentumokat literaturánk' mezején ragyogó Udvardynk körül hasztalan keresünk. Vannak ugyan a' magyar nyelv ügyébeni dolgozatban praemissákból finomúl kivont bölcs következtetek, például: *a' magyar nyelv földbe elásott arany; az inconsequent angol és franczia nyelv, melly a' természetet kitekerte, csak fényes réz 's a' t.* Vannak utól érhetetlen mélységes analogiák, mint az 512. l. a' hím és nő betűk' cryptogamiája, és az 515. 516 l. a' két extremitások, t. i. a' test és lélek' útja közötti absolutum, vagy *súlyegyen' középútja*, — melly a' mennyire szédítő magas gondolatnak kombinálásából kisül — *a' boszúságból származott fermentatio.*

Holott azonban, a' szükség kívánta némelly nehezebb értelmű helyek' magyarázatát, nem nélkülözzük azoknak könnyű fölvilágítását U.úrtól. Így például, a' hajdani philosophiának amaz alap

törvényét: *entia sine necessitate non sunt multiplicanda*, az 514. l. e' szép hasonlattal világosítja: „ha kabátnak becsületesen elegendő két rőf posztó, ostobaság hat rőföt venni, csak azért, hogy abból még jobban kikerüljön.“ — De nagy szükség nélkül illy forma világításokkal nem bibelődik; sőt a' tudósok leczkéire figyelmetlen olvasó közönségnek ugyan boszús kifakadással ismétli a' diák név' etymonát 519 l. a' latin szóra tett jegyzésben. — Szint illy tudóshoz illő dérral dúrral hárítja - el az 524 l. ön maga által támasztott ellenvetést: „Ha nyelvünk, *STYLOS*-unk 's könyveink rakvák lesznek idegen szavakkal, úgy vége a' magyarnyelvnek? Illyen kérdésre“ u. mond „az angoly és francz nem is felelne, de illyen kérdést fel sem is tenne.“ —

De jóllehet az iskolai szabályokhoz ragaszkodni szerető olvasó az egész magyar nyelv ügyébeni remek műben egyetlen egy kielégítő okot, egyetlen egy philosophi *mert*-et, 's egyetlenegy *épkéz-láb* syllogismust sem talál is; bokrosan találja az argumentek' más szebb 's magasb faját, melly mint varázs szer az U.úr' tollában kénye szerint stimolja a' meggyőződést, hogy ön magán látatnék teljesülve lenni, mit az 514 l. fixirozott: „a' nagy „lélek nem a' célban, hanem az eszközökben re-„mekelhet.“ Illy hatalmas argumentek már a' buján egyre halmozott képek és hasonlatok, mik előtt szélednek minden kétségek, mint futóhomok szélvész előtt; mik ragadják magokkal a' meggyőződést, mint árvíz a' nádkerítést; mikről szégye-

núlve húllnak vissza minden kifogások, mint erős bástyáról az álgyú tekék. Illy szép, és egyenesen az együgyű természetből merített hasonlat az 517. l. „mint az indigena jobb patriota sok törzsökös hazafinál; (ha ugyan van még valahol ilyen)? úgy a' honosított szó, nagyobb tüzet ad a' nyelvbe, mint az új koholt szó.“ Ki nem veszi észre, mi szépen állnak itt egymással átellenben: az indigena - honosított szó; jó patrióta - tűz a' nyelvben; törzsökös hazafi - új koholt szó? —

2.

„Az együgyű természet legtokéletesebb, így szép az, a' mi a' természethez legközelebb, csunya pedig, a' mi legmeszebb jár,“

512. l.

U.úr ezen *hosszas tapasztalás által kitanúlt principiumon* kívánja *alapúlni életünk' minden alapját*. Igaz ugyan, hogy e' minden alapok' alapjának nincsen meg a' formalis alapja, mert a' fő propositióból rögtön csucsorodik - ki a' buja conclusio, mint vékony nyakból a' nagy golyva. De azért, ki lehetne eléggé vakmerő az illy közepetlen argumentek' nagy erejét kétségbe hozni; holott az illyek által olly szabadon tétova szaguldó eszméletekre nyílik tág mező? Ime! ez alapon fixírozván - meg elmélkedésemet, most látom már én át: miért szebb a' háti bőr a' magyar menténél; a' szőrös bocskor az arany rojtos topánynál; a' venyige - gunyhó az angol parknál, és a' ponyva hadi gyalog kóborlás a' hat lovas batáron tett ké-

nyelmes útazásnál ; mert t. i. közelebb jár az együ-
gyű természethez !!! —

3.

„A' kik angolyúl és francziaúl tudnak, azok tudják, melly temér-
dek kincset nélkülözünk, midőn csak a' német *gönnen* és *misz-*
gönnen, *billigen* és *miszbilligen* szavakat sem vagyunk képesek
kitenni.“ 525. l.

Az itt ne talán származható logika inconse-
quentia' gyanujának elhárítására nem tartom fö-
leslegesnek ez alap mondat' értelmét egy jól talált
hasonlattal könnyebbé tenni : kik a' tokaji bortermő
hegyeken sanyarú szőlőmunkában foglalatos-
kodnak ; azok érzik legsajnosabban, mi sok kin-
cset nélkülözünk, midőn csak egy gőzhajó - kormá-
nyost is Angliából köll hívunk! —

4.

„Minden tökélynek anyja a' zavarodás, vagy keveredés. — 519. l.“

Legtökéletesebb ember értelmi tekintetben az,
kinek fejében minden ösméreték a tudományok'
minden neméből összezavarva kovályognak ; erköl-
csi tekintetben pedig az, kinek szívében minden in-
dulatok és érzelmek keresztülkasúl keveregnek,
vagy U. úr szerint, *antagonismus* lévén a' *termé-*
szet' törvénye, egymással szünetlen csatában vannak.

Most értem már én, miért vagyunk mi magya-
rok olly tökéletes dicső nemzet, hogy hozzánk ha-
sonlót, a' tökély' fészkei, a' tulajdon országjokat
századokkal megelőző nagy városok is nem mutat-

hatnak? Mert egy fő város sem mutathat olly sokféle nemzetet, mint édes hazánk. És mennyivel leheténk tökéletesebbek, míg törökök is laktak közöttünk! Vesztünkre járunk most, midőn nyelvünknel fogva a' különféle nemzeteket egyesíteni igyekszünk. Te szerencsétlen franczia nép! ki még csak azt a' néhány hozzád költözött lengyelt sem hagytad megtelepedni országodban, nem félsz, hogy elenyészél tentisztaságodban? Jobb, vegyülj 's zavarodjál, különben mint *Spanyol ország alatt maradsz a' porban.* —

5.

„A' tökély grádusa a' compositio productuma.“ 519 l.

Láthatjuk ez igazságot már magában e' tiszta magyar sententiában. — Ó! ti boldogtalan bányászok! kik olly kegyetlen munkával válogatjátok el egymástól a' föld' méhéből kiásott kövekből az aranyat, ezüstöt, rezet, ónat, vasat 's egyéb érczeket; ti merészen a' természet' célja ellen törtek, 's az örökös *elegyedés* szent törvényét megrontjátok. Halljátok csak, mint fenyeget titeket U. úr az 519. l. „A' természetet nem lehet megcsalni, tűr ugyan, tűr egy darabig; de végre szét pattanik, 's a' csalókra rogyik omladéka.“ — Kövessétek inkább az együgyű természet' fiát, ama nagy mestert, a' szakácsot, ki a' föld' öt részének számtalanféle termésit egyetlenegy tál ételbe képes volna mind össze keverni — kivált ittas fővel, —

De fájdalom! most mindenütt és mindenben a purismus, az egyszerűség affectáltatik; el van tévesztve a' tökély' iránya! Ez előtt az orvosok is, singnyi hosszú receptekre összeírták a' természet' három országaiból, 's a' világ' négy sarkalatiról összehordott szereket, és a' cura rendszerint sükeres lőn: most többnyire két 's három félével isten-kisértést próbálnak; sőt a' divatozni kezdő Homoeopathia szerint egyetlenegy szertől, még pedig parányi porszem - mértékben függesztik-föl a' szegény kórnak sorsát. — O tempora! o mores!! Senatus haec intelligit, consul videt!!!

A' tökély grádusa, a' compositio productuma! e' gyönyörű symbolum lesz már e' naptól fogva az én életem 's viseletem' zsinórmértéke! képzelem, mint lesz majd idővel az öltözet' ideálja az a' costume, mellyben én a' jövő farsangi redoutban megjelenendek: tarajos fejkötő, pödrött bajusz, vállaimon alá függő kondor haj, magas kravátli, persiai czifra fűzött váll, spanyol palást, wellington frak, zsebes kötény, vörös magyar nadrág arany paszománttal, sarkantyús czipő. Hát ha még addig e' compositiόν bővebben studirozok; vagy vegyület iránti plánomat U. úrral is közlendem! Bezzeg! lesz dolgok a' magyar festőknek, 's rézmetszőknek! A' módi változtatásban találós elméjű franczia el fog bámúlni a' compositiόνak e' productumán; Páris' marchant de mode-jai Budapestről hordatják a' Journált, 's a' szabóműhelyek mindenütt az a' l' *Udvardy* terminust viszhangozzák! —

6.

„A' nyelv csak gyarló eszköz, csak szükséges rossz.“ 521. l.

Ha kiknek ne talán ez az állítás merésznek tetszenék, 's ezt a' Rousseau' paradoxumi közé számlálni hajlandók volnának, emlékeztetem őket amaz első historiai igazságra, melly szerint a' nyelv' conductora volt az esetnek; ugyan is, ma is bírnók a' boldog Édent, ha Éva anyánk és a' kigyó össze nem beszélhetek volna. De ha már büntetésül fejünkhöz van csapva a' nyelv, mint egyéb malum necessariumok: had, éhség, döghalál, aszony, földindulás 's. a. t. *ne vegyük ezt czél, hanem csak gyarló eszköz gyanánt; ne tegyük a' hidat terhesebbé, hanem közelítsünk minden nemzetek egymáshoz, az az: keverjük minél inkább össze nyelveinket!* —

7.

„Nincs e' világon tiszta nyelv, csak az ideálban; — Minden nyelv, melyet egy embernél több beszél, compositum.“ 518. l.

Igen, míg Ádám csak maga volt a' paradicsomban, tisztán ádámúl monologizált; de a' mint Éva megszületék a' bordából, idiomate adamaeo-evitico dialogizáltak együtt; e' compositióból vagy keverékből készült az első grammatika. Most tudnám már én innen egy tudós dissertatióban kimagyarázni, miért van a' zsidó nyelvben, még az ígékben is nemi különbség! —

8.

„A' nyelvet nem a' szó teszi, hanem a' syntaxis és grammatica.“
524. l.

Igy haladja túl a' Zseni tanítóját, mint haddan Aristoteles Plátót. U. úrnak egykori profeszora azt merte állítani, *hogy a' grammatika' tudása nem teszi a' nyelvtudást.* L. Márton István' görög nyelv' első kezdete. Győr. 1794. Előbeszéd X. lap. De ime! — látjuk már most Udvardyból, hogy a' nyelvet korántsem a' szó, hanem a' grammatika és syntaxis teszi. Ugyan azért meg is tiltja a' további szó-csinálást, és arra int, hogy *igyekezzünk minél előbb nyelv reguláinkat megfixírozni!* Igaz, a' syntaxisnak nagy szűkiben vagyunk, 's annak reguláit csak a' lelkes írókból abstrahál-gatjuk; mint én is közelebb az U. úr' irásából tanultam e' szép constructiókat:

„A' magyar nyelv fellengős becsével 's szilárd erőnnnyével minden holt és élő nyelveket fellyúl mul - JA“. — 511. l.

„Ha csak a' szó tenné valamelly nyelvet.“ 524.

„Nem is képzeli sok ember, melly sok pörnek egyszerre vége szakad.“ — 530. l. Lám! ha Udvardyt nem olvasom, már én ezt így írtam volna: melly sok pörnek szakad egyszerre vége! —

9.

„Ha sajtó szabadságunk, ha heliconunk volna, és minden másik magyarul szóllanának is, — ha legfellengősebb szerzőkkel, philo-

sophusokkal, oratorokkal, poetákkal egész Európát fellyúl halad-
mók' is; nyelvünket gazdaggá és kapóssá idegen szók' felvétele
nélkül nem tehetnök." 517. l.

Láttuk már fölebb, — akarám mondani imitt
amott, — hogy nyelvünket purisálni nem is le-
het, nem is köll, nem is szabad. —

Nem lehet, — mert a' tiszta nyelv csak az
ideáLban existál. Nyelvünkben is a' mesterszavak,
mint Parochia *), *Philosophia etc.* örökre megma-
radnak. Hiában, — „a' melly szó a' lélek' kép-
zetit, vagy a' természet' majmolását jobban kife-
jezi; minden esetre ahoz áll a' szokas' árja. Zse-
ni, zsenírozni, casino, aristocratia, compromít-
tálni, instellátio, — több ezer meg ezer, minden
esetre lábra kapnak, mert ki tud ennél jobbat
substituálni magyarul?“

Nem köll, — „még az idegen szó más nyelv-
be átvive még jobb is és tökéletesebb, mint az
eredeti nyelvben, mert ott igen generalis az ér-
telme, itt pedig specialissimuM. 520 l. „Sőt, — u.
m. U. úr, — a' magyar kaptára ütött idegen sza-
vak valamelly mystisch nimbusban brilliroznak
még a' pór nép előtt is.“ 522. l. Úgy tetszik neki,
mintha a' pór nép, (még pedig a' miveletlen
pór nép!) örömelebb hallgatná, vagy olvasná az
ollyan könyvet, mellyben némelly szót nem, vagy

*) *Parochia*. Ezt ugyan még eddig legfölebb is papszónak le-
hetett volna elbérálni, a' mennyiben pap-lakot jelentett;
de, — αὐτοῦ εἶρα — U. úrnak tetszék ezt mester szová
degradálni.

alig ért, mint a' mellyben minden szó igen könnyű, nimbustalan 's titok nélkül való ő előtté"!!!

Nem szabad, — mert a' természet szent, annak törvénye pedig a' keveredés és zavarodás. — Hát" — ezt kérdi most U. úr, — „csak egyedül a' magyar nyelv szegné meg e' nagy törvényt? —!" 518. l.

Mind ezekből láthatjuk világosan, hogy idegen szók' felvétele nélkül örökre *végünk van!* 513. l. Szerencséjük a' Shakespeareknek, Tassóknak, Voltaireknek, és Goethéknek, hogy nem magyarul írtak; — mert ha még egyszer olly *fellengős szerzők* lettek volna is — most a' széles Európában egy tudós nemzet sem említné nevöket. Majd bizony! olly bigot, fanaticus nemzet' nyelvén töri fejét valaki, melly czéliránytalan *purismusával magát minden másoktól izolálja*, 's mint egy *chinai kőfallal körül keríti*; melly magát *háreme' kőfalai közé bezárja*; sőt, — minthogy a' *tisztasággá lett resolutio csak maga a' halál' állapotja*, ön magán kegyetlen öngyilkosságot igyekszik elkövetni! — Talán föléledtek volna valaha a' görög és latiumi Musák olasz, spanyol, francz és német országokban, ha a' nagy nyelvrokonság nem vonza a' nemzeteket azoknak szerelmére? Bizony korántsem a' Homer, Cicero, Horátz' etc. kedvéért, hanem a' szavak' nagy hasonlatosságaért jöttek divatba ezek a' holt nyelvek a' tudós Európában.

10.

„Interessáttá teszi a' nyelvet a' tudományoknak ki-nyitott tárháza,
és a' böles sajtószabadság.“ — 523. l. —

Ezért már interessátabb U. úr előtt nyelvünk-
nél még a' tót, és cigány nyelv is:

a) A' tót nyelv, mert, u. m. *azzal Európát belehet utazni.* 516. l. Ugy van: Portugalliából kiindulván, Spanyol és Francia országokon keresztül N. Britanniába, ott a' három egyesül országokat bejárván, Belgiumon, Hollandián át Dániába, innen az egész Németszövetség' tartományin keresztülkasúl utazván Helvetiába, Olaszországba, Nápolyba, hol egy tót hajóra ülven Görög és Törökországokon keresztül vissza fordulván Valachiába, — — és itt aztán valahol majd csak elkezdődnék az U. ur' Európa is. —

b) A' cigány nyelv, *mellyet csak egy nemzet beszéll, de ha minden országban vannak cigányok, még ezzel is nagy földet be lehet járni.* 517. l. tudniillik, — üstfoltozónak. —

De még is végezetre, az érdektelen magyar nyelvben, e' *sárban heverő aranyban* nagy kincseket fedezett föl U. úr, u. m.:

1. „Ezen mindennapi magyar képzeteket: de-hogy, bezzeg, éjnye, hiszen, nojszen, no, ni, 'sat. Hát nem nagy kincse e ez a' magyar nyelvnek? Hiszen orator, poeta ezek nélkül nem is lehet. — Ki teheti e' ezeket a' német nyelv?“ Lám! még is Goethe, Schiller és a' többiek eléggé hiúk lehetének magoknak mármár poétai névvel hízelkedni!

2. „Conjugatio formáinkat, mellyek tömvék variatiókkal p. o. bolondulok, németesedem, fetrengék, szentségtelenítem (t. i. a' nyelvet!). Mellyik nyelv alkalmasabb a' PICTOR- és poétai Fantáziakra?“ 526. l.

3. „Illyen kincs, a' mit közönségesen hibának tartunk, hogy t. i. verbumainkat össze vissza szabadon conjugáljuk, p. o. tesszen, tessék, egyen, egyék; nézzzen, nézzék; mondja, mondi; vesződöl, vesződsz; vetemedne, vetemednék.“ — Ezt a' szabadságot u. mond legalább a' poetáknak egy kis clausulában meg kellene engedni.

11.

„A' nyelv'országa nem esmér más fejedelmet a' szokásnál.“ 519. l.

Ha ez igaz, — ezt mondja talán valaki, — úgy szükségtelen minden grammatika. — Sőt inkább; — minden nyelvnek van saját grammatikája; és így nekünk is grammatika köll az uralkodó szokásból. —

EPILOG.

Igy, és csak „így lehetne a' magyar nyelvet kippallérozni, 's egész világ' diplomatiájának és a' Hellásból 's Látiumból számkivetett musáknak új anyanyelvökké formálni! 514. l.

Regényi.

